

KIELITAJU KIELITIETEESSÄ  
INTROSPEKTION JA INTUITION TARKASTELUA

Suomen kielen  
pro gradu -tutkielma  
Oulun yliopisto  
26.5.2020

Henna Kallunki

## SISÄLLYS

<b>1. JOHDANTO</b>	<b>1</b>
1.1. Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Tutkielman teoriataustaa	3
1.3. Menetelmänä käsiteanalyysi	4
1.3.1. Terminologisen käsiteanalyysin eri tasot	5
1.3.2. Näsin nelivaiheinen käsiteanalyysi	6
<b>2. KIELI, KIELELLISYYS JA KIELITAJU</b>	<b>9</b>
2.1. Kielen ja kielellisyyden ontologiaa	10
2.2. Kielitajun käsite osana kieltä ja kielellisyyttä	12
2.3. Introspektion ja intuition käsitteiden suhde kielitajuun	13
<b>3. INTROSPEKTION JA INTUITION PROTOTYYPPISET PIIRTEET</b>	<b>15</b>
3.1. Prototyyppisten introspektion ja intuition antonymia	15
3.2. Introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet	16
3.2.1. YKSIÖ JA KOLLEKTIIVI	17
3.2.2. VÄLINE JA AINEISTO	19
3.2.3. VÄLILLINEN JA VÄLITÖN	21
3.3. Introspektio ja intuitio eli tutkija ja kieliyhteisö	24
3.4. Prototyyppisten introspektion ja intuition määritelmät	25
<b>4. KIELITIETEEN ARVOJA JA IHANTEITA</b>	<b>27</b>
4.1. Kielitieteen yleisiä arvoja	28
4.2. Kontekstuaalisista arvoista	29
4.3. Kielitieteen ihanteiden kehityskulkua	31
4.3.1. Ihanteellinen kielitiede ennen	32
4.3.2. Ihanteellinen kielitiede nyt	34
<b>5. KOHTI SOLIDAARISTA KIELITIEDETTÄ</b>	<b>38</b>
5.1. P-malli ja uskottava argumentointi	39
5.2. P-mallin peruslähtökohdat kielitieteelle	40
5.2.1. Epävarmuus ja uskottavuus	41

5.2.2. Syklisyys ja prismaattisuus	44
5.2.3. Epäjohdonmukaisuus ja pluraalisuus	45
5.3. Introspektio ja intuitio osana solidaarista kielitiedettä	46
<b>6. PÄÄTÄNTÖ</b>	<b>49</b>
<b>LÄHTEET</b>	<b>53</b>

# 1. JOHDANTO

## 1.1. Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset

Käsitteet sekä niiden määrittely ovat tieteen ja tieteenteon kulmakiviä. Tieteen kieli tähtää määritelmien standardointiin eli niiden yhdenmukaistamiseen ja vakiinnuttamiseen (Pinchuck 1977: 174). Samanmielisyys käsitteistä ja niitä vastaavista termeistä on tärkeää, sillä tiede kehittyy jatkuvan tiedonvaihdon varassa (Pinchuck 1977: 14). Tässä tutkielmassa syvennyn **introspektion ja intuition**, jotka ovat keskeinen käsitepari kielitieteessä. Keskeisyydestään huolimatta tai juuri siitä johtuen introspektiota ja intuitiota käsitellään kirjallisuudessa tavanomaisesti itsestäänselvinä käsitteinä. Niitä ei välttämättä määritellä ollenkaan (1), tai niiden sisältö avataan vain pintapuolisesti (2). Molemmilla tapauksissa käsiteparin tulkinta jää lukijan ymmärryksen ja kontekstin varaan.

- (1) - - *”introspektiivisen” intuition käytön vahvuuksista ja heikkouksista* (Brattico 2013: 102).
- (2) *Jos jätämme käsittelemättä täysin tutkijan omaan kieli-intuition (rationaalinen tieto kielestä ja sen normeista ja käytöstä) ja siihen pohjautuvaan introspektiomenetelmään perustuvan tarkastelun* - - (Jantunen 2009: 101).

Tässä tutkielmassa **käsite** tarkoittaa yksikköä, joka muodostuu käsitepiirteiden ainutkertaisesta yhdistelmästä. Käsitteitä käytetään tiedon jäsentämiseen, mutta niille ei välttämättä ole vakiintunut niitä vastaavaa kielellistä ilmausta. (TTP 2020: *terminologiaoppi:käsite*.) **Termi** on tarkkaan määritellyn käsitteen nimitys erikoiskielessä eli tässä tapauksessa kielitieteessä, ja se on alalla yleisesti tunnettu ja hyväksytty sekä käyttöön vakiintunut (TTP 2020: *terminologiaoppi:termi*). Introspektion ja intuition käyttö sekä käsitteinä että termeinä on kirjavaa. Esimerkeissä (3 ja 4) käytetään molemmissa termiä *introspektio*, mutta sisällöltään ne eivät edusta samaa käsitettä. Toisin sanoen esimerkin (3) *introspektio* ei tarkoita samaa asiaa kuin esimerkin (4) *introspektio*. Lisäksi esimerkiksi (4) *introspektiota* ja *intuitiota* käytetään toistensa synonyymeina, eli kaksi eri termiä jakavat saman käsitteen. Esimerkkien (3 ja 4) kaltainen introspektion ja intuition käyttö on tutkimuskirjallisuudessa tyypillistä, ja se on omiaan sekoittamaan introspektiota ja intuitiota sekä termeinä että käsitteinä<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Tieteen termipankin (2020) määritelmä *intuitiolle* kuvastaa myös hyvin määritelmien kirjavuutta. Sana-haku *intuitio* tuottaa hakutuloksen otsikolla *kieli-intuitio*. Se tarkoittaa määritelmän mukaan *kielitajua* eli

- (3) *Linguistic **introspection** = conscious attention volitionally directed by a language user to particular aspects of language as they manifest in his cognition* (Talmy 2007: 2).
- (4) *This is not to say that there is no room for **introspection** in linguistic enquiry. The researchers' own **intuitions** are an excellent source of hypotheses - -* (Dąbrowska 2016: 481.)

Tarkastelen tutkielmassani introspektiota ja intuitiota sekä niiden käsittelyä kielitieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa. Introspektion ja intuition moninaiset määritelmät ovat lähtökohta, josta työ saa alkunsa. Määrittelen niille käsiteparia yhdistävän käsitteen, jota kutsun **kielitajuksi**. Kielitaju on tärkeä linkki introspektion ja intuition välillä. Se avaa käsiteparin keskinäistä suhdetta ja kertoo, mitä introspektio ja intuitio ovat ja mitä ne kielitieteelle merkitsevät. Analysoin lisäksi, millaisia **prototyyppejä**<sup>2</sup> **piirteitä** introspektioon ja intuitioon yleisimmin liitetään selventääkseni niiden yleistä sisältöä.

Introspektion ja intuition käsittely tutkimuskirjallisuudessa ei kerro ainoastaan niiden sisällöstä. Kielitieteen osina ja keskeisinä käsitteinä käsitepariin suhtautuminen kuvastaa sitä, mitä kielitieteessä pidetään tärkeänä, toimivana ja haluttavana. Suhtautuminen käsitepariin heijastaa kielitieteen sisäisiä päämääriä ja tutkimustrendejä. Introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet ja asennoituminen niitä kohtaan ovat siten konkreettista näyttöä siitä, **mitä kielitieteessä tavoitellaan**. Käsitteenmäärittelyn ohella tarkastelen tutkielmassani siten myös kielitiedettä kokonaisuutena, jonka kuvajaisia introspektio ja intuitio sekä niiden arvottaminen ovat. Tutkimuskysymykseni ovat:

---

'äidinkielen puhujan käsitystä siitä, mikä on kielen sääntöjen mukaan oikein ja mikä ei' (TTP 2020 s.v. *kielitiede:intuitio*).

<sup>2</sup> **Prototyyppi** tarkoittaa jonkin tietyn kategorian keskeisintä edustajaa, jolla on eniten kategoriaa määrittäviä ominaisuuksia (VISK 2008 s.v. *prototyyppisyys*). Tässä tutkielmassa **prototyyppinen piirre** on sellainen introspektioon tai intuitioon liitettävä ominaisuus, joka esiintyy kirjallisuudessa tiheään ja on erotettavissa omaksi kokonaisuudekseen. Introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet esittelen luvussa 2.2.

1. Mitä on kielitaju, ja kuinka introspektio ja intuitio suhteutuvat siihen?
2. Millaisia prototyyppisiä piirteitä introspektioon ja intuition liitetään tutkimuskirjallisuudessa?
3. Kuinka introspektio ja intuitio voidaan määritellä kielitajun käsitteen sekä prototyyppisten piirteiden avulla?
4. Miten kielitieteen arvot ja ihanteet selittävät introspektion ja intuition prototyyppisiä piirteitä sekä käsiteparin arvottamista?
5. Millaiseksi kielitiedettä halutaan kehittää introspektion ja intuition käsittelystä päätellen?

## 1.2. Tutkielman teoriataustaa

Syvennyn tutkielmassani käsitteenmäärittelyn avulla introspektion ja intuition juurille. On tärkeää tarkastella käsiteparia osana alati kehittyvää kielitiedettä, jonka kritiikki ja kehitystoiveet kumpuavat ajassa muuttuvista haluista ja tarpeista. Kielitieteen arvojen ja ihanteiden sisällyttäminen osaksi tutkielman tarkastelua auttaa ymmärtämään niin introspektiota ja intuitiota kuin myös itse kielitiedettä. Tutkielmani avaa siten keskustelua arvojen ja ihanteiden merkityksestä kielitieteessä ja pohtii kielitieteen kehitystä ja muutosta tieteenalana.

Tutkielmani on tutkimusotteeltaan **tieteenfilosofinen**. Tieteenfilosofiassa käsitellään tieteen luonnetta, ja siinä paneudutaan muun muassa tieteellisen tiedon luonteeseen, hankintaan ja pätevyYTEEN. Tieteenfilosofiassa voidaan selvittää esimerkiksi sitä, mihin tiede pyrkii, miten tiede edistyy ja mikä on tieteellistä. (TTP 2020 s.v. *filosofia:tieteenfilosofia*.) Introspektion ja intuition käsitteet edustavat pienoiskuvassa itse kielitiedettä, ja niitä tutkimalla tarkastelee myös itse kielitiedettä. Tutkielmani painottuu **metodologiaan**, joka on yksi tieteenfilosofian osa-alueista. Metodologiassa eli menetelmäopissa tutkitaan tieteen metodeja, ja siinä keskitytään muun muassa tieteen käsitteen- ja teorianmuodostukseen sekä tiedonhankkimismenetelmiin. Metodologiassa pohditaan eri metodien mahdollisuuksia ja rajoja sekä eri menetelmien arviointiperusteita. (TTP 2020 s.v. *filosofia:metodologia*.) Introspektion ja intuition kuvaukset ja kritiikki kertovat siitä, mitä kulloinkin pidetään hyvänä tieteenä. Introspektion ja intuition proto-

tyyppisten piirteiden selvittämiseksi sovellan tutkielmassani **terminologiaoppia**. Terminologia on oppia käsitteiden ja termistöjen rakenteesta, muodostamisesta, kehityksestä, käytöstä ja käsittelystä erikoisaloilla (TTP 2020 s.v. *terminologiaoppi:terminologiaoppi*).

Tutkimuskirjallisuuteeni kuuluu useita kielitieteellisiä metodologisia teoksia. Niissä käsitellään kielitieteellisiä menetelmiä ja datatyyppejä eli kielitieteen tietoinesta kritisoimisen ja kehittämisen näkökulmasta. Kielitieteellisten teosten lisäksi olen sisällyttänyt mukaan teoksia muun muassa filosofiasta ja tieteenfilosofiasta, terminologiasta, käännöstieteistä, taloustieteistä sekä kulttuuriantropologiasta. Tutkimuskirjallisuuteni on monitieteistä, ja yhdistän eri teosten näkökulmat kielitieteen kontekstiin.

### 1.3. Menetelmänä käsiteanalyysi

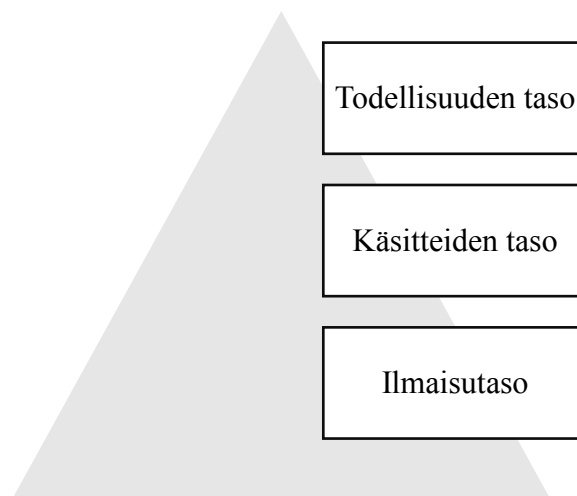
Erottelen ja jäsenän introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet **käsiteanalyysillä**. Käsiteanalyysi on kehitetty selvittämään, avaamaan ja rajaamaan käsitteiden sisältöjä. Käsiteanalyysissä muun muassa selvitetään ja kuvataan tutkittavat käsitteet sekä niiden keskinäiset suhteet toisiinsa (Suonuuti 1999: 29) ja arvioidaan termien synonyymisyyttä (Nuopponen 2003: 14). Käsitteiden analysoiminen on osa ihmisen luonnollista ajattelutoimintaa (Nuopponen 2003: 14), mutta käsiteanalyysissä se tehdään tietoisesti tietyin työkaluin ja toimintavaihein. Käsiteanalyysi tarkentaa introspektiota ja intuitiota käsitteinä, sillä analyysi nostaa käsiteparin sisällön näkyviin. Kun introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet on eroteltu, voin tarkastella käsitepariin liitettyjä merkityksiä lähemmin. Käsiteanalyysia käytetään terminologiaopin lisäksi muun muassa liiketaloustieteissä, hoitotieteissä, kasvatustieteissä ja tietojenkäsittelytieteissä (Nuopponen 2009: 309).

Sovellan tutkielmassani eri näkemyksiä ja malleja käsiteanalyysistä. Suurin rooli on **terminologisella käsiteanalyysillä**. Terminologista käsiteanalyysia käytetään usein osana tieteellistä tutkimusta (Nuopponen 2009: 308). Terminologisen käsiteanalyysin vahvuuksia ovat sen kehittämät työkalut ja metakäsitteistö analyysia varten. Siinä esimerkiksi painotetaan käsitejärjestelmien graafista esittämistä kuten taulukointia. Vaikka

käsiteanalyysia voi tehdä ajatuksen tasolla, antaa terminologinen käsiteanalyysi konkreettisia välineitä analyysin tueksi. (Nuopponen 2009: 314.)

### 1.3.1. Terminologisen käsiteanalyysin eri tasot

Terminologisen käsiteanalyysin tutkimuskohteet voidaan jakaa kolmeen tasoon (kuvio 1), jotka ovat todellisuuden taso, käsitteiden taso ja ilmaisutaso. Tutkielmani liikkuu näistä tasoista jokaisella. **Käsitteiden tasolla** perehdytään tieteenalan jo valmiisiin käsitteisiin, joita muokataan ja selvennetään (Nuopponen 2003: 18–19). Introspektio ja intuitio ovat termeinä juurtuneet kielitieteeseen, mutta sisällöltään ne voivat kontekstista riippuen tarkoittaa eri asioita (ks. esimerkit 1–4 edellä). Kun analysoin kielitieteellistä tutkimuskirjallisuutta, jossa *introspektiota* ja *intuitiota* termeinä käytetään, liikun käsitteiden tasolla. **Ilmaisutasolla** käsitellään itse tekstiä ja tutkitaan esimerkiksi siinä käytettyjä sananvalintoja. Samalla selvitetään, mitä sivumerkityksiä tekstiin on koodattu. Kieliasiantuntijat usein lähestyvät käsiteanalyysia nimenomaan ilmaisutasolla. Oman alan työkaluja muokattaessa liikutaan tavanomaisesti lisäksi käsitteiden tasolla. (Nuopponen 2003: 19–20.) Ilmaisutaso on tutkielmani kannalta erityisen tärkeä, sillä introspektion ja intuition sanalliset määritelmät ovat harvassa. Tämän vuoksi käsiteparin analysoiminen vaatii tekstin ymmärtämistä kokonaisuutena.



KUVIO 1. Terminologisen käsiteanalyysin kolme tasoa Anita Nuopposen (2003) mukaan.

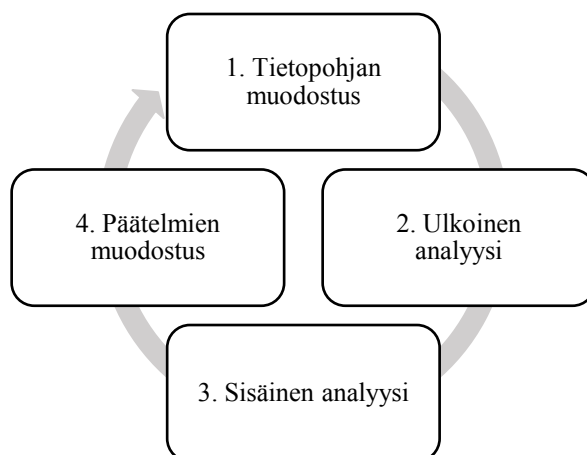


Aineistostani löytyy muutamia introspektion ja intuition **sanallisia määritelmiä** (ks. esim. Devitt 2006; Pateman 1987; Schütze 2016; Talmy 2007; Wasow ja Arnold 2005; Willems 2012). Sanallisissa määritelmissä on yleistä, että tekstissä käytetään vain toista käsitettä tai niitä molempia toistensa synonyymeina. Tällöin analyysi kulkee käsitteiden tasolla. Sanalliset määritelmät luovat perustan analyysille, ja ne auttavat tulkitsemaan niitä tekstejä, joista suorat määritelmät puuttuvat. Suurin osa introspektion ja intuition määritelmistä avautuu rivien välistä ilmaisutasolla. Näissä tapauksissa tekstissä käsitellään esimerkiksi sitä, kuka introspektiota ja intuitiota käyttää, millä tavalla ja mihin käyttötarkoitukseen. Vastauksia näihin kysymyksiin kutsun käsitteiden **implisiittisiksi määritelmiksi**. Ne ovat epäsuoria introspektion ja intuition kuvauksia. Myös tällaiset tiedonlähteet ovat tärkeitä käsiteanalyysissa.

**Todellisuuden tasolla** tutkimus saa alkunsa uudesta tarpeesta. Vaikka alalla onkin jo oma käsitteistönsä, täytyy sitä esimerkiksi täydentää uusien tutkittavien ilmiöiden osalta. Todellisuuden tasolla työskenneltäessä todellisuutta rakennetaan uusin käsittein. (Nuopponen 2003: 18.) Kielitajun käsitteen määrittely liikkuu todellisuuden tasolla, sillä vakiintuneena käsitteenä sitä ei kielitieteessä ole. Kielitieteellisissä julkaisuissa voi kuitenkin nähdä oletuksen kielitajun olemassaolosta (ks. luku 3.1).

### 1.3.2. Näsin nelivaiheinen käsiteanalyysi

Terminologisesta käsiteanalyysista hyödynnän sen graafisia esitystapoja sekä vakiintunutta termistöä. Käsiteanalyysin työvaiheiden pohjana käytän taloustieteilijä Juha Näsin (1980) mallia. Näsin malli toimii hyvin tieteen käsitteiden analyysissa, sillä sen vaiheet tuovat tarkasteluun mukaan tieteelliselle tutkimukselle ominaisia piirteitä (Nuopponen 2009: 315). Näsin (1980: 12–13) käsiteanalyysi on **nelivaiheinen**. Analyysin neljä vaihetta ovat **tietopohjan muodostaminen**, **ulkoinen analyysi**, **sisäinen analyysi** ja **päätelmien muodostaminen** (kuvio 2). Vaikka analyysi muodostuukin neljästä näennäisesti erillisestä työvaiheesta, analyysi ei etene yksioikoisen lineaarisesti. Vaiheet ovat päällekkäisiä, ja analyysin edetessä eri vaiheisiin palataan uudelleen tarpeen mukaan.



KUVIO 2. Nelivaiheinen käsiteanalyysi Juha Näsiä (1980) mukaillen.

Analyysi aloitetaan **tietopohjan muodostamisella**. Lähtökohta on sama kuin terminologisessa käsiteanalyysissä. Työ aloitetaan keräämällä alan lähteistä termeiltä vaikuttavia ilmaisuja, alustavia määritelmiä ja muita käsitteiden kuvauksia (Nuopponen 2009: 313). Tietopohjani eli analyysini aineisto koostuu erinäisistä tieteellisistä artikkeleista ja teoksista, jotka käsittelevät introspektiota, intuitiota tai niitä molempia. Käsiteparia voidaan käsitellä joko suoraan tai epäsuorasti, eli teoksessa mainitaan vähintään toinen käsitteistä, tai siinä käsitellään kielitieteen metodologiaa yleisesti. Aineistooni kuuluu niin yleistä kielitieteen metodologista tutkimuskirjallisuutta kuin spesifejä kielitieteen aloja käsitteleviä teoksia. Kognitiivista semantiikkaa käsittelevä tutkimuskirjallisuus korostuu aineistossani. Valtaosa introspektiota ja intuitiota käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta on englanninkielistä, mutta aineistossa on mukana myös suomenkielisiä teoksia.

Käsiteanalyysini aineisto on samalla myös osa tutkielmani lähdekirjallisuutta. Useimmat julkaisuista käsittelevät introspektiota ja intuitiota kriittisesti, sillä julkaisujen tavoite on kehittää kielitiedettä ja sen metodeja. Pohdinnan aiheita ovat esimerkiksi introspektion ja intuition ongelmat sekä se, kuinka käsiteparia voidaan kehittää, täydentää tai korvata muilla tutkimusmenetelmillä. Tämän vuoksi aineistossa osittain painottuu introspektion ja intuition ongelmat sekä mahdolliset ratkaisut. Tämä vaikuttaa käsiteparin käsittelytapaan ja sitä mukaa myös analyysini tuloksiin eli introspektion ja intuition prototyyppeihin piirteisiin.

Tietopohjan muodostamisen jälkeen analyysissa siirrytään **ulkoisen analyysin** vaiheeseen, jossa tarkasteltavat käsitteet suhteutetaan muihin käsitteisiin (Näsi 1980: 12–13). Tässä vaiheessa siirrän introspektion ja intuition sanalliset ja implisiittiset määritelmät, kuvaukset ja muun kerätyn tiedon ajatuskarttoihin ja taulukoihin. Ulkoisen analyysin työvaihe paljastaa sisältöjen välillä yhteyksiä, jotka muutoin helposti jäisivät helposti huomaamatta. Toiseksi viimeisessä eli **sisäisen analyysin** vaiheessa erilaisia näkemyksiä käsitteistä eritellään ja pohditaan (Näsi 1980: 13; Nuopponen 2009: 316). Introspektion ja intuition käsitteiden kannalta on tärkeää ymmärtää käsiteparin yhtäläisyydet ja eroavaisuudet sekä niiden keskinäinen työnjako tutkimuskirjallisuudessa. Introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet ovat ulkoisen ja sisäisen analyysivaiheen tuloksia, joita käsitelen luvussa 3. Analyysin viimeisessä vaiheessa **muodostetaan päätelmät**. Tällöin voidaan esimerkiksi hyväksyä entiset määritelmät tai tarpeen tullen muuttaa niitä. Tarvittaessa voidaan myös luoda uusia käsitteitä. (Näsi 1980: 13.) Päätelmävaiheessa muodostan kokonaiskuvan introspektiosta ja intuitiosta ja pohdin niiden keskinäistä suhdetta.

Ennen introspektion ja intuition prototyyppisten piirteiden avaamista tarkastelen kielitajun käsitettä luvussa 2. Kielitaju avaa käsiteparin yhtäläisyyksiä, sillä introspektio ja intuitio ovat kielitajun käyttötapoja kielitieteessä. Määrittelen introspektion ja intuition kielitajun kautta. Tästä siirryn lukuun 3, jossa puran nelivaiheisen käsiteanalyysin tulokset eli introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet. Täydennän piirteillä introspektion ja intuition määritelmiä. Tutkielman viimeisissä luvuissa 4 ja 5 tarkastelen introspektiota ja intuitiota osana kielitiedettä. Otan tarkasteluun mukaan kielitieteen arvot ja ihanteet sekä niiden vaikutukset kielitieteen metodiikkaan. Pohdin eri näkemyksiä siitä, mitä pidetään hyvänä kielitieteenä ja miten sitä halutaan kehittää. Käsitelen samalla, mitkä ovat prototyyppisten introspektion ja intuition sekä kielitajun roolit esityksissä näkemyksissä.

## 2. KIELI, KIELELLISYYS JA KIELITAJU

Kuten tutkielman johdannossa käsittelin, introspektion ja intuition käyttö kielitieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa niin termeinä kuin käsitteinä on kirjavaa. Introspekiolle ja intuitiolle esitetään tapauksesta riippuen toisistaan poikkeavia määritelmiä (vrt. 5, 6, 7), ja joskus määritelmät uupuvat kokonaan (ks. esim. Ojutkangas 2008). Introspektiota ja intuitiota käytetään myös toistensa synonyymeina (7, 8). On tavanomaista, että angloamerikkalaisessa ja eurooppalaisessa kielitieteessä introspektiota ja intuitiota ei käsitteinä eroteta toisistaan, vaikka käsiteparin keskinäisiä eroja onkin pohdittu (Willems 2012: 671).

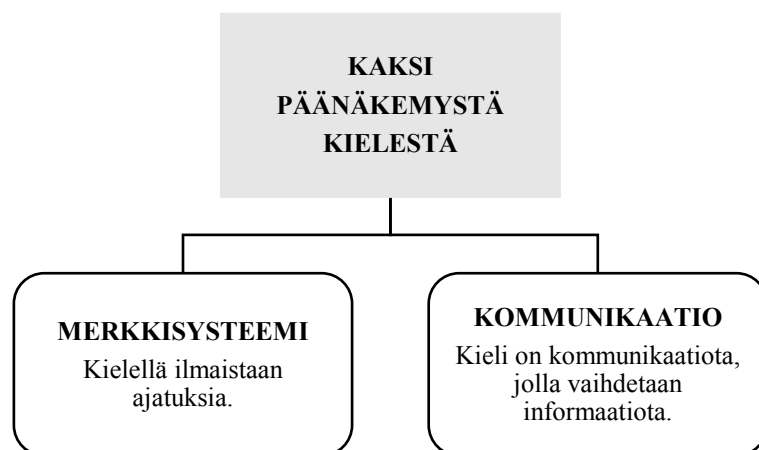
- (5) - - *intuitive judgements* are empirical theory-laden central-processor responses to phenomena, differing from many other such responses only in being fairly immediate and unreflective, based on little if any conscious reasoning (Devitt 2006: 491).
- (6) I will treat *linguistic intuitions* simply as judgments or reports which ascribe properties to linguistic, or language-like, items (Maynes 2012: 445).
- (7) - - '*primary intuitions*', are simply *introspective judgements* of a given linguistic expression's well-formedness or of its meaning. - - '*secondary intuitions*', are *intuitions* about why a given expression is (or is not) well-formed or has the meaning it has. (Wasow ja Arnold 2005: 1482.)
- (8) *In this manner, the trained intuitions of cognitive linguists have provided detailed insights - - But there is considerable variation in linguists' introspections.* (Gibbs 2006: 3.)

Vaikka introspektion ja intuition määritelmät ja merkitykset ovatkin moninaisia, on niissä silti jotain samaa. Sanat ovat aina jossain suhteessa kielen muuhun sanastoon (Pinchuck 1977: 25–26), ja introspektion ja intuition tapauksessa niitä yhdistää **kielitaju**. Kielitaju kertoo, **mitä introspektio ja intuitio ovat**. Edeltävät esimerkit (5–8) avaavat keskustelua kielitajun sisällöstä. Käsiteparia yhdistävä kielitaju on jotain, joka sekä antaa kielitietoa että on sitä itse. Tarkastelen tässä pääluvussa kielitajun määritelmän ohella eri näkemyksiä siitä, mitä kielitieteessä oikeastaan tutkitaan ja mitä kieli on. Aloitan luvussa 2.1 käsittelemällä kielen ja kielellisyyden ontologiaa. Tästä jatkan lukuun 2.2, jossa käsittelen kielitajua osana edellä esitettyjä näkemyksiä. Määrittelen kielitajun suhteessa niihin. Lopuksi luvussa 2.3 määrittelen introspektion ja intuition osana kielitajua.

## 2.1. Kielen ja kielellisyyden ontologiaa

Selkeää määritelmää sille, mitä kieli oikeastaan on, ei kielitieteessä vielä ole (Kravchenko 2009: 34; Götzsche & Filatova 2012: 81). Ihmisen kielellisiä kykyjä ja niiden luonnetta on pohdittu kielitieteessä ja kielifilosofiassa moneen otteeseen. Yleisimmän käsityksen mukaan kieli on jonkinlainen **psykologinen ilmiö**. Tämän ajatuksen rajoissa voidaan olettaa, että kielenkäyttäjillä on jonkinlaista tietoa kielestä. Kielen oletetaan koostuvan kognitiivisista prosesseista, jotka ovat kielenkäyttäjille yhteisiä. Oletus on summittainen, mutta yhtä lailla se on käytössä. (Maynes 2012: 445.) On kuitenkin epäselvää, kuinka kieli on vuorovaikutuksessa muiden mielen ilmiöiden kuten esimerkiksi näkemisen kanssa (Schwarz-Friesel 2012: 658).

Yleinen jako kielitieteessä on mieltää kieli joko merkkisysteemiksi tai kommunikaatioksi (kuvio 3). **Merkkisysteemin** näkemyksen mukaan kieli on merkkejä, jotka edustavat jotain tietoa ja joilla ilmaistaan ajatuksia. **Kommunikaation** näkemyksen mukaan kielellä selitetään käyttäytymistä ja informoidaan ympäröivästä maailmasta, eli kieli mielletään tiedonvaihdoksi. Näitä kahta päänäkemyistä ei ole vielä onnistuttu kielitieteessä yhdistämään, eikä niitä ole myöskään voitu todistaa empiirisesti. Merkkisysteemi ja kommunikaatio ovat perusolettamuksia, jotka kielitieteellisessä tutkimuksessa otetaan annettuina. (Kravchenko 2009: 32, 36.)



KUVIO 3. Vallalla olevat päänäkemykset kielestä kielentutkija Alexander Kravchenkon (2009) mukaan.

Tieteen termipankin määritelmät *kielelle* mukailevat näitä kahta päänäkemyksiä. *Kieli* määritellään 'ihmisyhteisön luonnolliseksi (verbaaliseksi) **viestintäjärjestelmäksi**, joka toteutuu esimerkiksi puhumalla, kirjoittamalla ja viittomalla'. *Kieli* voi myös tarkoittaa 'tietyn yhteisön kuten esimerkiksi kansakunnan tai kansakuntien ryhmän yhteistä **ilmaisuvälinettä**, joka erottaa sen muista vastaavista, ja määrittyy osin poliittisesti'. Kolmanneksi *kielen* voi ymmärtää 'nonverbaalina tai keinotekoisesti luotuna **symbolijärjestelmänä**', josta esimerkkejä ovat mehiläisten kieli, matematiikan kieli ja ohjelmointikieli. (TTP 2020 s.v. *kielitiede:kieli*.) Määritelmistä ensimmäisen luokittelun kommunikaation päänäkemyksen alle, sillä se korostaa ihmisyhteisöjen välistä viestintää. Toinen sijoittuu merkkisysteemin alle, koska siinä painotetaan kielen välineellisyyttä ja merkitysten kantamista. Kolmas määritelmä ei viittaa luonnolliseen kieleen, ja tulkinasta ja tapauksesta riippuen sen tarkoitteet voidaan laskea jommankumman näkemyksen alle.

Japanilainen kielitieteilijä Tsutomu Miura (Imoton 2012: 68–69 mukaan Miura 1956, 1976<sup>3</sup>) määrittelee kielelle kaksi universaalia ominaispiirrettä. Ensimmäinen piirre on, että **kielelliset ilmaisut ovat aina yhdistyneet ei-kielellisiin ilmaisuihin**. Kieli on ajatuksia, konsepteja ja merkityksiä, jotka eivät ole aistittavissa (*supersensory*) ilman fyysisistä aistia (*sensory*) välittäjänä. Kielen ilmaisemiseksi tarvitaan materiaa kuten äänneitä, kirjaimia ja viittomia. Miuran näkemyksen mukaan ajatukset täytyy kirjaimellisesti puhe sanoiksi. Toinen kielen universaali ominaispiirre liittyy **ilmaisujen** (*expression*) **kahtiajakoon**. Ilmaisut yleensä voidaan luokitella objektiivisiksi ja subjektiivisiksi. Kielessä nämä kategoriat ovat toisistaan erillisiä, kun taas esimerkiksi kuvallisessa ilmaisussa taiteilija on sulauttanut ne yhteen. Miuran ajatukset eroavat merkkijärjestelmän näkemyksestä siinä mielessä, että merkkijärjestelmässä kieli nähdään merkityksiä kuljettavana välineenä (Kravchenko 2016: 15). Miuran mukaan **ajatukset, konseptit ja merkitykset ovat kieltä** siinä missä **äänteet ja kirjaimet ovat ei-kielellistä materiaa**.

Edellä esitettyjen näkemysten lisäksi kieltä on pohdittu ihmisen biologian kannalta. Tällöin korostetaan sitä, että ihminen on kielellinen organismi (Jennings & Thompson 2012: 33) ja että kieli on **ihmisen lajipiirre** (Kravchenko 2009: 34). Toisin sanoen kieli

---

<sup>3</sup> Kielitieteilijä Tsutomu Miuran (1911–1989) alkuperäisteoksia ei ole käännetty japanin kielestä. Käytän tutkielmassani Seiichi Imoton artikkelin (2012) käännöksiä toisen käden lähteenä.

on yksi niistä piirteistä, jotka tekevät ihmisestä ihmisen. Kieli on monitasoisen evolutiivisen kehityksen tulosta, eikä se ole ainoastaan ihmismielen rakenteellinen ilmiö (Määttä 1995: 72). Kielellisyys biologisena ominaisuutena siirtyy ihmisorganismilta toiselle (Jennings & Thompson 2012: 33). Kieli on siten oletettavasti **fylogeneettistä** (Määttä 2000: 499), eli sillä on oma polveutumishistoriansa kuten ihmiselläkin on lajina. Tästä näkökulmasta katsoen kieltä luonnehditaan kokonaisvaltaisena **biologis-sosiaaliskulttuurisena ilmiönä** (Kravchenko 2009: 41).

Kieli on erottamaton osa ihmistä, ja ihminen elää kielessä. Kieli mahdollistaa muiden aistien rajojen ylittämisen, ja sen avulla ihminen voi liikkua menneisyydessä ja tulevaisuudessa (Imoton 2012: 65 mukaan Miura 1967). Tällä tavoin ihminen elää kahdessa todellisuudessa yhtä aikaa, joista toinen on fyysinen ja toinen mielensisäinen. Tämän kaksinaisuuden nähdään olevan erottamaton osa ihmisen ajattelua. (Imoto 2012: 73.) Kieltä onkin verrattu samanlaiseen fyysisen todellisuuden alueeseen kuin mikä aistitaan kuulemalla, tuntemalla ja näkemällä (Määttä 1995: 72). Ihminen kokee kielen samoin kuin hän kokee värit, äänet, lämmön tai kivun (Kowalewski 2017: 177). Tämän näkemys mukaan kieli ei ole vain merkkien tai kommunikaation työkalumainen välittäjä, sillä kieltä ei voi erottaa ajattelusta ja kokemisesta.

## 2.2. Kielitajun käsite osana kieltä ja kielellisyyttä

Suhteessa kielen ja kielellisyyden ontologiaan näkemykseni kielitajusta sijoittuu kielen olemukseen biologisena, sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. **Kielitaju**<sup>4</sup> on ihmisen luontainen ja määrittävä ominaispiirre, joka on osa ihmisen kokemusmaailmaa sekä ihmistä lajina. Siihen sisältyy ihmisen kyky tuottaa, tulkita, jakaa, käyttää ja luoda kieltä. Kielitaju on kielellisyyttä, merkitysten antamista ja niiden näkemistä ympäröivässä maailmassa. Kielitaju mahdollistaa puheen, kirjoituksen, viittomisen ja muiden vastaavien järjestelmien lisäksi myös sellaiset kielet kuten kehonkielen, genret, värien symboliikan, liikkuvan kuvan ja muunlaiset **ilmaisun muodot**. Biologisen puolensa lisäksi

---

<sup>4</sup> Tutkielmani näkemys ja määritelmä kielitajusta ei vastaa sen yleiskielistä määritelmää, jonka Kielitoimiston sanakirja muotoilee 'kyvyksi käyttää kieltä oikein kieliopin sääntöjä ajattelematta' (KS 2020 s.v. *kielitaju*). Kielitajulla on tutkielmassani oma yleiskielestä erillinen merkityksensä, sillä määrittelen käsitettä osaksi kielitieteen erikoiskieltä.

kielitaju on kulttuurista ja sosiaalista, sillä sen ilmaisun muodot syntyvät, elävät ja kuolevat käytössä.

Kielitaju on laaja käsite, ja se lävistää ja saturoi ihmisen kokemusmaailman. Se on ihmisen ajattelua ja olemista. Vaikka pidän kieltä ja ihmisen kielellisyyttä kielitajun konkreettisina ilmentyminä, ei kielitajun olemassaoloa voi empiirisesti todistaa. Samalla tavoin esimerkiksi ihmisen kyky ajatella on edelleen arvoitus tieteelle. Kuten olen edellä käsitellyt, on vielä epäselvää, kuinka kieli ja sitä mukaa kielitaju vuorovaikuttavat esimerkiksi ihmisen ajattelun ja muistojen kanssa. Oma näkemykseni on, että kielitaju, kieli ja kielellisyys eivät ole ainoastaan erottamaton osa ajattelua, vaan ovat sitä itse (ks. Miura edellä). Kielitaju on teoreettinen konsepti, jonka avulla pohdin kieltä ja kielentutkimusta. Kielitaju nostaa osaksi keskustelua kysymykset siitä, mistä kieli tulee ja mitä ihmisen kielellisyys todella tarkoittaa. Se ei kuitenkaan kerro, kuinka esimerkiksi prosessi kielitajusta kieleksi tai sen tulkinnaksi ja tuottamiseksi kulkee.

### 2.3. Introspektion ja intuition käsitteiden suhde kielitajuun

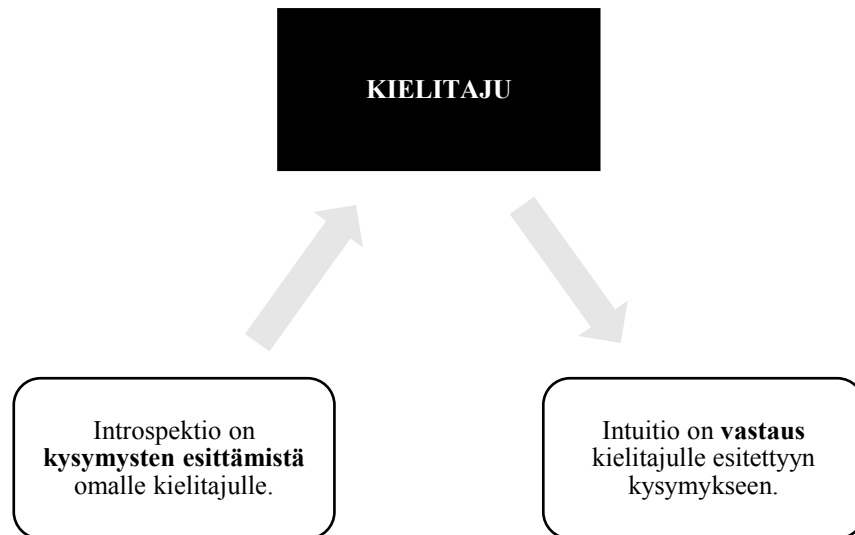
Kielitaju on yhtä erottamaton osa kielitiedettä kuin se on ihmisen elämää. Kielitaju nimeää jotain, mikä ei ajatuksena ole kielitieteessä ennenkuulumaton, mutta joka kulkee usein *introspektion* ja *intuition* termien alla (9, 10, 11). Kyseessä on kyky, joka on kielentutkimuksessa aina ja väistämättä läsnä. Yhteistä näkemyksille on, että kieltä ei voi tutkia käyttämättä sitä, mitä termit *introspektio* ja *intuitio* edustavat ja jonka nimeän kielitajuksi.

- (9) *Introspection is the main methodology used in linguistics* (Talmy 2005: 1).
- (10) *Linguistic intuition should be regarded as a conceptual precondition of linguistic research in general* (Willems 2012: 670).
- (11) *Intuitiopohjaista tutkimusta voidaan harjoittaa harjoittamatta muuntyyppistä tutkimusta, mutta ei päinvastoin* (Itkonen ja Pajunen 2010: 73).

Introspektio ja intuitio ovat kielitajun spesifejä käyttötapoja kielitieteessä tutkimustarkoitukseen. Ne ovat kanssakäymistä kielitajun kanssa. Yksinkertaisimmillaan käsitteparin voi määritellä niin, että **introspektio on kysymysten esittämistä omalle kielitajulle ja intuitio on vastaus kielitajulle esitettyyn kysymykseen** (kuvio 4). Introspektio tällä



tavoin määriteltynä on yhteyden ottamista kielitajuun, joka on kielitieteellisessä tutkimuksessa väistämätöntä. Intuitio taas on vastaus kielitajulta, oli kysymys esitetty sitten tietoisesti tai tiedostamatta. Käsitepari itse ei ole kielitajua vaan sen käyttämistä, ja niiden avulla kielestä ja kielellisyydestä saadaan tietoa. Introspektio ja intuitio ulottuvat kielen sosiaalisiin ja kulttuurisiin osiin, mutta kielen kognitiivinen puoli on niiden ulottumattomissa. Introspektion ja intuition määrittely kielitajun kautta selittää osaltaan, miksi käsiteparia käytetään synonyymisesti tutkimuskirjallisuudessa. Introspektio ja intuitio ovat kaksi eri tulokulmaa samaan kykyyn, eikä niiden raja todellisuudessa ole niin selkeä kuin määritelmä antaa ymmärtää. Introspektion ja intuition eroja osana niiden prototyyppisiä piirteitä käsitellen tarkemmin luvussa 3.



KUVIO 4. Introspektion ja intuition suhde kielitajuun.

Kielitaju on hypoteesi, jonka olemassaoloa ei voi tällä hetkellä pitävästi todistaa. Sen ensisijainen tehtävä on auttaa ymmärtämään kieltä ja kielellisyyttä ja sitä mukaa kielitiedettä. Kielitajun käyttötapoina introspektio ja intuitio ovat erottamaton osa kielitiedettä. Ne ovat kiintopisteitä siihen osaan ihmisestä, josta kieli kumpuaa. Tällä tavoin kielitaju tarjoaa yhden näkökulman lisää tieteelliseen keskusteluun introspektiosta ja intuitiosta sekä niiden sisällöstä. Siinä missä kielitaju on introspektion ja intuition yhdistävä tekijä, käsiteparin prototyyppiset piirteet ovat niiden keskinäisiä eroja. Seuraavassa luvussa esittelen introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet, jotka avaavat introspektion ja intuition käyttöä osana kielitieteellistä tutkimusta.

### 3. INTROSPEKTION JA INTUITION PROTOTYYPPISET PIIRTEET

Edeltävässä luvussa käsittelin kieltä, kielellisyyttä sekä kielitajua. Kielitaju – käytettiin siitä nimitystä *introspektio*, *intuitio* tai jotain muuta termiä – käsitetään kielitieteessä usein tieteenteon kannalta välttämättömäksi perusedellytykseksi. Introspektio ja intuitio ovat kielitajun käyttötapoja kielitieteessä: introspektio on kysymysten esittämistä omalle kielitajulle, ja intuitio on kielitajulta saatu vastaus. Tässä luvussa avaan introspektion ja intuition **prototyypisiä piirteitä**, jotka olen analysoinut luvussa 1.3.2 esittelemäni nelivaiheisen käsiteanalyysin avulla. Prototyypiset piirteet täydentävät introspektion ja intuition määritelmiä. Piirteet kertovat tarkemmin siitä, kuka kielitajua prototyypisesti käyttää, mitä käyttötarkoitusta varten ja millä tavoin osana kielitieteellistä tutkimusta. Aloitan luvussa 3.1 avaamalla introspektion ja intuition piirteiden keskinäisen suhteen luonnetta. Tästä siirryn lukuun 3.2, jossa esittelen introspektion ja intuition prototyypiset piirteet. Tämän jälkeen luvussa 3.3 käsittelen sitä, mitä introspektion ja intuition nähdään tyypillisimmillään edustavan. Lopuksi luvussa 3.4 määrittelen introspektion ja intuition käyttäen kielitajun käsitettä sekä käsiteparin prototyypisiä piirteitä.

#### 3.1. Prototyypisten introspektion ja intuition antonymia

Introspektioon ja intuitioon liitetyt prototyypiset piirteet eli niiden yleiset sisällöt ja merkitykset hahmottuvat analyysin myötä antonyymisina eli toisilleen vastakkaisina pareina. **Antonymian** yleisen määritelmän mukaan leksikaalisen parin eli tässä tapauksessa *introspektion* ja *intuition* semanttiset merkitykset ovat oppositiosuhteessa toisiinsa. Sanaparin lekseemien välillä vallitsee merkitysten vastakkaisuus, ja kahden sanan välillä voi olla pienimmillään eroa vain yhdessä piirteessä. (TTP 2020 s.v. *kielitie-de:antonymia*.)

Vaikka kielitaju yhdistää introspektiota ja intuitiota, niiden kielitajun käyttötavat ovat vastakkaisessa suhteessa keskenään. Introspektion ja intuition kolme prototyypistä antonyymiparia ovat YKSIÖ JA KOLLEKTIIVI, VÄLINE JA AINEISTO sekä VÄLILLINEN JA VÄLITÖN. Parit on listattu kuvioon 5. YKSIÖ JA KOLLEKTIIVI koskee introspektion ja intuition käyttäjää kielitieteellisessä tutkimuskontekstissa. VÄLINE JA AINEISTO liittyy

käsiteparin käyttötapaan, ja VÄLILLINEN JA VÄLITÖN kuvailee sitä, kuinka introspektio ja intuitio ovat yhteydessä kielitajuun. Eri kielitieteellisten kirjoitusten kesken kuin saman tekstin sisälläkin voi aktivoitua erilainen yhdistelmä prototyyppisiä piirteitä. Joitain piirteitä voidaan esimerkiksi painottaa enemmän kuin toisia. Prototyyppisimmillään kaikki introspektion ja intuition piirteet aktivoituvat.



KUVIO 5. Prototyyppisten introspektion ja intuition antonyymiparit.

Tutkimuskirjallisuudessa introspektiosta ja intuitiosta sekä niiden sisällöstä esitetään toisistaan poikkeavia näkemyksiä. Seuraavien lukujen aineistoesimerkeistä voi nähdä, kuinka moninaisesti termejä kirjallisuudessa käytetään. Tästä syystä tulevaisuudessa esimerkeissä käytetyt termit eivät aina vastaa sitä käsitettä, jota termin tulkitsen tarkoittavan. Perustan tulkintani prototyyppisiin piirteisiin. Jos tulkitsen termin *intuitio* sisällön vastaavan enemmän VÄLINETTÄ kuin AINEISTOA, pidän kyseistä termiä introspektion käsitteen ilmentymänä. Käsitteitä siis yhdistää niiden prototyyppiset piirteet, eivät niistä käytetyt termit. Tämä sekä yhtenäistää tutkielmani tarkastelua että auttaa tulkitsemaan kielitieteellisiä tekstejä, joissa *introspektio*, *intuitio* ja niitä vastaavat termit esiintyvät.

### 3.2. Introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet

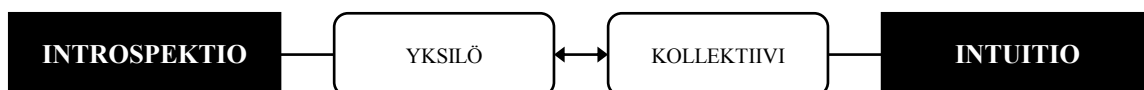
Seuraavissa luvuissa 3.2.1–3.2.3 käsittelen introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet pareittain. Nostan jokaiseen lukuun esimerkkejä aineistosta, jotta piirteiden sisältö edustuu mahdollisimman selkeästi. Esimerkit antavat kuvaa siitä, miten introspektion ja intuition prototyyppiset piirteet näkyvät tutkimuskirjallisuudessa. Käyttökelpoisia esimerkkivirkkeitä ei aina löydy, sillä usein introspektion ja intuition sisältö avautuu ai-

neistosta ja sen kontekstista implisiittisesti (ks. luku 1.3.1). Samoin sanalliset määritelmät ovat yksittäisiä otoksia kokonaisista tieteellisistä artikkeleista ja teoksista.

Prototyypiset piirteet esiteltyäni siirryn lukuun 3.3. Tarkastelen, mitä uusia näkökulmia introspektion ja intuition prototyypiset piirteet avaavat käsitepariin ja sitä mukaa kielitieteeseen. Osa käsiteanalyysia on myös selvittää, liittyykö analysoitavaan termiin negatiivisia konnotaatioita ja kuinka neutraali se on (Isohella ja Nuopponen 2016: 231). Pohdin, missä valossa introspektio ja intuitio prototyypisesti aineistossani esitetään. Lopuksi määrittelen luvussa 3.4 introspektion ja intuition prototyypit niiden antonyymiparien sekä kielitajun avulla. Käsitteenmäärittelyn jälkeen siirryn lukuun 4, jossa tarkastelen tämän luvun löydöksiä osana kielitiedettä sekä sen arvoja ja ihanteita.

### 3.2.1. YKSIÖ JA KOLLEKTIIVI

YKSIÖ JA KOLLEKTIIVI (kuvio 6) on yksi selkeimmistä introspektion ja intuition prototyypisistä antonyymipareista. Introspektioon liittyy YKSIÖ ja intuitioon KOLLEKTIIVI. Antonyymipari avaa sitä, **kuka introspektiota tai intuitiota eli kielitajua prototyypisesti käyttää**. Kielentutkimuksen kannalta kollektiivisella intuitiolla saadaan kattavampaa ja kokonaisvaltaisempaa tietoa kielestä, mihin verrattuna yksilöllinen ja ihmis-kohtainen introspektio jää vajaaksi (12). Tällöin yksilöllisyys liitetään nimenomaan **tutkijaan** ja kollektiivisuus **kieliyhteisöön**. Vaikka kieltä pidetäänkin ihmismielten sisäisenä ilmiönä, on kieli silti tarpeeksi samankaltainen yhteisön sisällä. Muutoin kielellinen kanssakäyminen ei olisi mahdollista. (Götzsche & Filatova 2012: 81.) Intuitio nähdään siten prototyypisesti eräänlaisena joukkotietona (13), jonka voima piilee määrässä. Yksittäinen intuitio ei tee kieltä, vaan kaikki intuitiot yhdessä muodostavat sen (Willemsin 2012: 673 mukaan Coseriu 1974: 28–29<sup>5</sup>).



KUVIO 6. YKSIÖ JA KOLLEKTIIVI.

<sup>5</sup> Toisen käden viite on espanjankielisen alkuperäisteoksen saksankielisestä käännöksestä.

- (12) *Furthermore, even if **the researchers'** judgements are not biased, they may not be representative of **the entire population of speakers*** (Dąbrowska 2016: 481).
- (13) *This is a corollary of the fact that **intuition** is a **cultural manifestation** of a mental faculty* (Willems 2012: 672).

Kieltä on kuvattu normeista koostuvaksi instituutioksi, josta saa tietoa intuitiolla. Kaikkien intuitiot eivät kuitenkaan ole aina oikeassa. (Itkonen & Pajunen 2010: 12–13.) Monet kielentutkijat korostavat intuitioiden vaihtelevuutta (14, 15). Kollektiivi kuitenkin määrällisesti korjaa omat virheensä, sillä se tasapainottaa yksittäisten intuitioiden virheellisyydet. Tähän tutkija yksilönä ei pysty. Yksilön kielitajulta saadut vastaukset tai niiden tulkinnat eivät automaattisesti heijasta sitä, mitä kollektiivin kielitaju yleisesti tai keskimääräisesti sanoo (16).

- (14) - - *even seemingly robust primary **intuitions** may not be shared by everyone* (Wasow ja Arnold 2005: 1483).
- (15) *Kun yleistän omat **reaktioni** muuhun populaatioon, otan riskin: ehkä oma **kielitajuni** on poikkeuksellinen muihin nähden* (Brattico 2013: 103–104)?
- (16) *Jos **reaktio** ei yleisty muihin koehenkilöihin tai edes samaan koehenkilöön jossakin toisessa tilanteessa, se on **sattumus tai mittausvirhe**. Jos reaktio liittyy vain yhteen henkilöön, kyse saattaa olla jostakin tähän henkilöön liittyvästä **poikkeavuudesta**.* (Brattico 2013: 107.)

Yksilön eli tutkijan vaikutus kokonaisuuteen nähdään vääristävänä, sillä yksilöllinen tutkija ei voi edustaa kollektiivia. Kirjallisuudessa korostetaan tutkijan yksilöllisyyttä, kokemustaustaa sekä sidonnaisuutta kielitieteellisiin teorioihin (17). Tämä asetetaan vastakkain kieliyhteisön intuition kanssa, joka tutkijan näkemyksiä laajempaan ja kattavampana antaa kielentutkimukselle otollisemmat lähtökohdat (17, 18). Tutkija on sidoksissa tiettyyn teoriataustaan, mikä vaikuttaa hänen tulkintaansa. Kielitieteilijällä on omat motiivinsa tai mahdolliset toiveensa tutkimuksen lopputuloksista (Kowalewski 2017: 167; Wasow & Arnold 2005: 1483), oli hän niistä tietoinen tai ei. Kieliyhteisö toimii vastapainona tutkijassa nähdylle heikkouksille. Prototyypin intuition eli kieliyhteisön vahvuudet piilevät siinä, että intuitio antaa yksilöllistä introspektiota täydellisemmän ja monipuolisemman kuvan kielestä, sillä kieli on yhteisöllistä ja jaettavaa.

- (17) *First and foremost, it is the linguists who construct theories on these issues, and these theories are liable to **infect their intuitions**. Second, it is a **relative-***

*ly small sample size, one which is not representative of the population at large.* (Maynes 2012: 453.)

- (18) *The number of subjects should be **large enough** to allow testing the results for statistical significance* (Wasow & Arnold 2005: 1483).

Introspektio voidaan myös yhdistää yksittäisen ihmisen subjektiivisiin kokemuksiin. Kokemukset voivat olla yleiseen käsitykseen suhteutettuna tavallisia tai epätavallisia, mutta eivät oikeita tai vääriä kuten intuitiot. (Itkonen & Pajunen 2010: 12–13.) Intuitio koskee siten koko kieliyhteisön kollektiivista ja jaettua tietoa kielestä, ja introspektio taas on yksilön henkilökohtainen kokemus esimerkiksi jostain kielenpiirteestä. Tässä mielessä introspektiolla tarkoitetaan kykyä sekä tutkia että kuvailla sisäisiä mielentiloja ja ajatusketjuja. Tällaisen introspektion tuottama tieto on subjektiivista eli yksilöllistä. (Willems 2012: 672.)

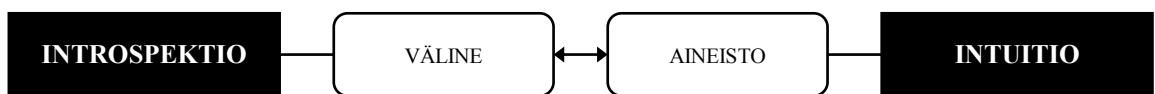
Yleisempää on kuitenkin lähestyä introspektiota ja intuitiota määrällisyyden näkökulmasta, joka tiivistyy tutkijan ja kieliyhteisön eroihin. Tarpeeksi suuri otanta kieliyhteisöltä antaa luotettavia tuloksia, ja useamman informantin näkemys on luotettavampi kuin yhden. Tässä ajattelumallissa introspektiota ja intuitiota termeinä ei juuri eroteta toisistaan, vaan ne esiintyvät tekstissä toistensa synonyymeina (19, 20). Tällöin intuitiolla voidaan viitata sekä tutkijaan että kieliyhteisöön, mutta introspektio nähdään lähes poikkeuksetta tutkijan käyttämänä. Seuraavassa alaluvussa käsittelemme introspektion ja intuition antonyymiparia VÄLINE JA AINEISTO, joka on jatkumoa YKSILÖLLE JA KOLLEKTIIVILLE.

- (19) *This is not to say there is no room for **introspection** in linguistic enquiry. The researchers' own **intuitions** are an excellent source of hypotheses* - - (Dąbrowska 2016: 481).
- (20) *If linguists consult their own **intuitions** to test their hypotheses, they have a stake in the outcome of their **introspection*** - - (Wasow & Arnold 2004: 1483).

### 3.2.2. VÄLINE JA AINEISTO

VÄLINE JA AINEISTO (kuvio 7) on introspektion ja intuition seuraavaksi selkein prototyyppinen antonyymipari, ja se liittyy läheisesti edeltävään pariin YKSILÖ JA KOLLEKTIIVI. Introspektioon liitetään VÄLINEEN piirre ja intuitioon AINEISTON. Antonyymipari

avaa sitä, **miten introspektiota ja intuitiota eli kielitajua kielitieteellisessä tutkimuksessa käytetään**. Intuitio kollektiivisena tietona kielestä on omiaan käytettäväksi aineistona, siinä missä yksilöllinen introspektio tuottaa vain yksittäisiä näkökulmia. AINEISTO intuition piirteenä on yleinen erityisesti englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa, missä intuitioita *kerätään* aineistoksi (21). Suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa on tavanomaisempaa puhua esimerkiksi *informanteista* tai yksinkertaisesti *aineistosta* (22). Vaikka termi vaihtuukin, on sisältö edelleen sama: tutkimuksissa kerätään kollektiivin kielitajun vastauksia.



KUVIO 7. VÄLINE JA AINEISTO.

- (21) *Even if **intuitions** were always **collected** carefully and systematically, they would be only one source of evidence* (Wasow & Arnold 2005: 1483).
- (22) *Muilta koehenkilöiltä **kerätty aineisto** kuitenkin analysoitiin ja julkaistiin* (Brattico 2013: 104).

Introspektio käsitetään VÄLINEENÄ, jonka avulla kieltä voi tutkia tai pohdiskella ajatuksen tasolla. VÄLINEEN merkityksessä introspektio liitetään poikkeuksetta kielentutkijaan, sillä kieliyhteisö ei tee tutkimusta. Kieliyhteisö tarjoaa materiaalin, jota tutkija voi tarkastella (23). Poikkeus introspektion ja intuition VÄLINEEN JA AINEISTON kahtiajakoon on **klassinen introspektio**, joka oli generatiivisen kielitieteen päätutkimusmetodi. Klassisessa introspektiossa tutkijan introspektio on sekä tutkimuksen aineiston lähde että aineiston tulkitsemiseen käytetty tutkimusmetodi. Tällaisessa tutkimuksessa kielentutkija tuottaa kielestä esimerkkilauseita, joita hän tutkii ja tulkitsee oman introspektion sa varassa ja tekee päätelmiä kielen rakenteesta (Huumo 2007: 163, 164). Generatiivisen kielitieteen vaikutusta introspektion käsittelen lisää luvussa 4.3. Nykyisin, kuten käsittelin jo YKSILÖN JA KOLLEKTIIVIN yhteydessä, tutkijaa ei pidetä optimaalisena aineiston lähteenä. Sen sijaan kielitieteilijää pidetään erillisenä **tarkkailijana, havainnoijana** tai **tulkitsijana** (24). Tutkijan osaaminen on väline, jolla kieltä tutkitaan (25).

- (23) *He concludes from this that the rightful place of **introspection** is in the **evaluation** of evidence rather than in its creation* (Schönefeld 2011: 18).

- (24) *It takes its discoveries and findings from the observation of actual usage and introspection – the collected data need to be interpreted* (Schönefeld 2011: 16).
- (25) *Aineiston analyysissakin on jatkuvasti turvaututtava kieli-intuitioon, vaikka aineistoa käsiteltäisiinkin tilastollisin menetelmin* (Jantunen 2009: 107).

*Intuitiota* ja muita sitä vastaavia termejä kuten *kieli-intuitiota* ja *kielitajua* käytetään suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa joskus VÄLINEEN merkityksessä (25, 26). Tämän tutkielman määritelmän mukaan nämä tapaukset lukeutuvat ennemmin introspektion alle, sillä kielitajua käytetään tietoisesti osana tutkimusta. *Introspektio* kuitenkin terminä liitetään klassiseen introspektioon, mikä osaltaan ohjaa kielenkäyttöä *intuition* ja sen eri muotojen suuntaan. *Intuition* yleiskielinen merkitys 'sisäisenä näkemyksenä tai vaistonvaraisena tajuamisena' liittyy ajatustyöhön ja kielitajuun, millä on myös vaikutuksensa termin välineenomaiseen käyttöön (KS 2020 s.v. *intuitio*).

- (26) - - *jokainen kielentutkija kuuntelee intuitiotaan selvittääkseen, mikä on mahdollista ja miten eri asioita voidaan ilmaista* (Ojutkangas 2008: 277).

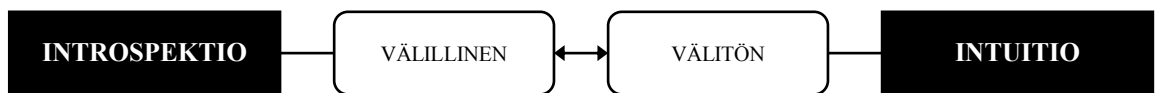
Siinä missä introspektioon liitetään VÄLINEEN merkitys kielitieteellisessä tutkimuksessa, kaikki kielitieteellinen aineisto ei ole peräisin intuitiosta. Intuitio on osa esimerkiksi kysely- tai haastattelututkimuksia, joissa kielenkäyttäjien ajatuksia tai näkemyksiä kielestä tutkitaan. Näissä tapauksissa intuitio herätetään tai laukaistaan tutkimustarkoitusta varten, eli kielitajulle esitetään kysymys. Esimerkiksi korpustutkimuksessa tai keskusteluanalyysissa sitä vastoin käsitellään yleensä etukäteen tuotettua kieltä. Tämän tutkielman määritelmä intuitiosta koskee nimenmaan kielitieteellistä tutkimuskontekstia. Vaikka kielitaju onkin kielen takana, ei intuitiota vastauksen merkityksessä tarvita kielelliseen kanssakäymiseen. Kielenkäyttö luonnistuu ilman herätettyä yhteyttä kielitajuun.

### 3.2.3. VÄLILLINEN JA VÄLITÖN

Antonyymipari VÄLILLINEN JA VÄLITÖN (kuvio 8) on pareista viimeinen ja myös vaikeimmin rajattavissa. Kielitajun määritelmän sekä introspektion kysyvän ja intuition vastaavan luonteen perusteella määrittelen VÄLILLISEN piirteen liittyvän introspektioon ja VÄLITTÖMÄN intuitioon. Antonyymipari kertoo siis siitä, **kuinka introspektio ja in-**



**tuitio ovat kielitajuun yhteydessä.** Introspektion VÄLILLISYYS tarkoittaa sitä, että yhteys kielitajuun otetaan tietoisesti. Yksilö tarkastelee tietoisesti kielitajunsa sisältöä ja sen tarjoamaa tietoa kielestä. Intuition VÄLITTÖMYYS tarkoittaa sitä, että kielitajun vastaus on suora reaktio tai tuntemus, jota ei eritellä tai pohdita introspektion tavoin. Sellaisenaan se on materiaalia, jota prototyypillisesti tutkija työstää ja analysoi osana tutkimusta.



KUVIO 8. VÄLILLINEN JA VÄLITÖN.

Aineiston sanallisissa määritelmässä ollaan lähestulkoon yksimielisiä siitä, että introspektio on **tietoinen prosessi** (27). Muihin aineistotyyppisiin kuten esimerkiksi kor-pukseen verrattuna myös intuitio on siinä mielessä tietoista, että se herätetään osana tutkimusasetelmaa. Intuitio on kuitenkin introspektiota tiedostamattomampaa ja välittömämpää, mihin jaottelu perustuu. Introspektiota kuvataan kognitiiviseksi kyvyksi, joka on osa jokapäiväistä kielellistä toimintaa. Se on sekä tietoista että tahdonalaista huomion ohjaamista, joka valjastetaan kielitieteessä systemaattisesti tutkimuskäyttöön. (Talmy 2005: xii; 2007: 2.) Tämän tutkielman termein kielitaju on aina läsnä kielellisessä kanssakäymisessä, ja sen tietoinen hyödyntäminen kielitieteellisessä tutkimuksessa on introspektiota. Introspektio on siten kielen tietoista tarkastelua.

- (27) *This "second-level consciousness" can be **volitionally** generated and **directed** at a selected linguistic target on the first level. Such second-level **consciousness** then = **linguistic introspection**. (Talmy 2007: 2).*

Joillekin introspektion tietoisuus tekee siitä epäkelvon menetelmän kielitieteelle, sillä kielitiedon ja kielitajun ajatellaan olevan tietoisuuden ulottumattomissa (28). Tämän-tyyppiset näkemykset yhdistävät käsitteen sen juurille kokeelliseen psykologiaan, jonka tarpeisiin *introspektio* eli 'itsehavainnointi' kehitettiin 1800-luvun lopulla. Tässä kontekstissa *introspektiolla* tarkoitetaan mielensisäisten tilojen ja ajatusten kuvailua ääneen (Willems 2012: 672). Jos koeasetelmassa täytyi tutkailla esimerkiksi kirjaa, tarkoituksena oli kuvailla muun muassa sen väriä tai muotoa (Schütze 2016: 48). Tällaista kuvailua pidetään henkilökohtaisen kokemuksen avaamisena, jonka ei nähdä liittyvän kielitietoon

(29). Introspektio on omien ajatusprosessiensä tietoisesti tekemistä havainnoimalla ja kuvailemalla niitä (Schönefeld 2011: 4). Tämän ei uskota antavan kielitietoa, joka tässä yhteydessä usein tarkoittaa tietoa kieliopillisuudesta. Sen sijaan introspektion nähdään tarjoavan kuvaelmia omista ajatusprosesseista ja kokemuksista.

- (28) *Introspection is reflection, analysis, or careful thought applied to accessible contents of the mind, which do not include grammatical knowledge. Thus, linguists are not introspectionists.* (Schütze 2016: 50.)
- (29) *I should stress that I do not believe that appealing to linguistic intuitions about sentences is a form of introspection* (Schütze 2016: 49).

Intuitiota kuvaillaan välittömäksi ja osin tiedostamattomaksi tuntemukseksi. Se on käsitys tai vaikutelma, johon ei liity arvostelua tai arviointia introspektion tapaan. Aineistosta poimittu esimerkkipari (30 ja 31) edustaa introspektion ja intuition eroja tästä näkökulmasta. Esimerkki (30) on intuitiivinen tuntemus, ja esimerkki (31) on introspektiivinen väite. Intuitio ei pyri tekemään objektiivisia tai perusteltuja väitteitä, vaan se kertoo, miltä jokin vaikuttaa oman kielitajun mukaan. Tunteeseen ei liity väitettä siitä, että annettu vastaus olisi oikea tai että muiden intuitioiden kuuluisi vastata kysymykseen samalla tavoin (Schützen 2016: 51–52 mukaan Pateman 1987: 135). Näin intuitiota voi kuvailla **tunteeksi** tai **kielelliseksi reaktioksi** perustellun arvion sijaan (Schütze 2016: 52). Toisten tutkijoiden mukaan intuitio on nimenomaan arvioimista (32). Intuitiota pidetään **rationaalisena oivalluksena**, joka kertoo, onko jokin totta vai ei (Schönefeld 2011: 4). Tästä näkökulmasta katsoen intuitiolla nimenomaan väitetään jotain, sillä ”se, että henkilö X intuitiivisesti arvioi että p, merkitsee samalla, että X arvioi, että jokaisen muunkin on arvioitava, että p”. Intuitio jostain sisältää väitteen siitä, että muutkin kieliyhteisön jäsenet ovat samaa mieltä. (Itkonen & Pajunen 2010: 88–89.)

- (30) *Sentence P seems grammatical to subject S* (Schütze 2016: 51–52 mukaan Pateman 1987).
- (31) *Sentence P is grammatical in language L, according to subject S* (Schütze 2016: 51–52 mukaan Pateman 1987).
- (32) *I will treat linguistic intuitions simply as judgments or reports which ascribe properties to linguistic, or language-like, items* (Maynes 2012: 444).

Vaikka eriäviä ajatuksia introspektion ja intuition merkityksistä esitetäänkin, jako VÄLILLISEEN ja VÄLITTÖMÄÄN yhdistää niitä. Introspektion näkemyksiä yhdistää käytön tietoisuus, eli kielitajuun ollaan yhteydessä VÄLILLISESTI kieltä tarkastellen ja ajatuksia

työstään. Intuitio on VÄLITÖNTÄ, oli kyse sitten arviosta, tunteesta tai reaktiosta, sillä intuitio laukaistaan tutkimusasetelmassa ja sen tuottama materiaali vaatii käsittelyä. Tutkimuksen kontekstissa tutkija esittää kysymykset informantille, jonka tehtäväksi jää raportoida kielitajun vastaukset eli intuitiot. Kielenkäyttäjä kuuntelee kielitajuaan, koska kysymys sitten kielioppia tai merkitysten pohtimista. Tutkimustyön tietoinen osuus asettuu tutkijalle, joka suunnittelee tutkimuksen.

### 3.3. Introspektio ja intuitio eli tutkija ja kieliyhteisö

Edeltävissä kolmessa luvussa käsitelin introspektion ja intuition kolmea prototyyppistä antonyymiparia, jotka ovat YKSILÖ JA KOLLEKTIIVI, VÄLINE JA AINEISTO sekä VÄLILLINEN JA VÄLITÖN. Piirteet kertovat siitä, kuka kielitajua käyttää osana kielitieteellistä tutkimusta, mihin tarkoitukseen ja kuinka kielitajuun ollaan yhteydessä. Introspektion prototyyppisten piirteet tiivistyvät **tutkijaan** ja hänen työhönsä kielitieteellisen tutkimuksen parissa. Kielitieteilijä on YKSILÖ, joka tutkii kieltä VÄLINEENÄÄN kielitaju. Tutkimustyö on VÄLILLISTÄ, eli se vaatii tietoisuutta ja prosessointia. Intuition prototyyppiset piirteet kiteytyvät **kieliyhteisöön** ja sen tehtävään edustaa kieltä. Kieliyhteisö on KOLLEKTIIVI, jonka kielitaju antaa AINEISTOA kielitieteelliseen tutkimukseen. Tieto on VÄLITÖNTÄ, eli se on prosessoimatonta.

Tutkimuskirjallisuudessa introspektio ja intuitio eli tutkija ja kieliyhteisö asetetaan usein vastakkain, sillä introspektiota ja intuitiota tarkastellaan usein nimenomaan **aineiston kannalta**. Tästä näkökulmasta katsottuna intuitio ja kieliyhteisö ovat vahvimmillaan. Tämä johtaa siihen, että intuition ja sitä mukaa kieliyhteisön roolia tutkimuksessa korostetaan introspektion ja kielentutkijan kustannuksella. Introspektion prototyyppiset piirteet ovat vastakkaisia intuition piirteille, eikä introspektio sovellu samaa tehtävää täyttämään. Tämän vuoksi introspektion eli tutkijan prototyyppiset piirteet nähdään tieteen kannalta **epäedullisina**. Tämä tekee introspektion piirteistä heikkouksia intuition verrattaessa. Intuitiota eli kieliyhteisöä pidetään ratkaisuna tutkijan vajavaisuuksille, ja intuition prototyyppiset piirteet ovat tieteen kannalta **suotuisina**. Tarkastelen introspektion ja intuition suhtautumista sekä sen taustoja tarkemmin luvussa 4, jossa käsitelen kielitieteen arvoja ja ihanteita.

### 3.4. Prototyypisten introspektion ja intuition määritelmät

Luvussa 2.3 määrittelin introspektion ja intuition kielitajun avulla. Täydennän määritelmää introspektion ja intuition prototyypisillä piirteillä, jotka avaavat introspektion ja intuition tehtävää kielitieteellisen tutkimuksen kontekstissa. Kuten olen edellä määritellyt, **introspektio on kysymysten esittämistä omalle kielitajulle** (a). Prototyypisesti kysymyksiä esittää kielitieteellisessä tutkimuksessa tutkija, joka tutkii kieltä kielitaju välineenään. Tutkimustyö vaatii ajatusten tietoista prosessointia, ja on siten välillistä. **Intuitio on vastaus kielitajulle esitettyyn kysymykseen** (b). Prototyypisesti vastauksia antaa kielitieteellisessä tutkimuksessa kieliyhteisö osana esimerkiksi kyselyä tai haastattelua. Kieliyhteisö kollektiivina tarjoaa tutkimukselle prosessoimattoman ja monipuolisen aineiston. Intuitio on välitöntä, sillä kielitaju pyritään herättämään tai laukaisemaan informantin sitä syvemmin tiedostamatta, jotta tutkimusasetelma ei vaikuta häneen enempää kuin on tarve.

- a) **Introspektio on kysymysten esittämistä omalle kielitajulle.** Prototyypisesti kysymyksiä esittää kielitieteellisessä tutkimuksessa tutkija, joka tutkii kieltä tietoisesti kielitaju välineenään.
- b) **Intuitio on vastaus kielitajulle esitettyyn kysymykseen.** Prototyypisesti vastauksia antaa kielitieteellisessä tutkimuksessa kieliyhteisö osana tutkimusasetelmaa. Kollektiivinen kieliyhteisö tarjoaa tutkimukselle prosessoimattoman ja monipuolisen aineiston.

Introspektio ja intuitio ovat molemmat kanssakäymistä kielitajun kanssa. Introspektiota voi luonnehtia vuorovaikutuksen aloittavana osapuolena ja intuitiota vastaanottavana. Vaikka määritelmäni mukaan prototyypisesti tutkija käyttää introspektiotaan ja kieliyhteisö intuitiotaan tutkimusasetelmassa, on prosessi tätä monipolvisempi todellisessa käytössä. Kielitajun kanssa kommunikoidaan kysymyksiä esittäen ja niihin vastauksia saaden, ja introspektio ja intuitio voidaan nähdä vuorovaikutuksen syklinä. Rajaa sille, mihin introspektio loppuu ja mistä intuitio alkaa, ei ole helppo vetää. Onkin esitetty, että introspektion ja intuition sijaan olisi asianmukaisempaa puhua kieleen liittyvistä **reaktioista**, joita kielitieteen teoriat yrittävät kuvata ja selittää (Brattico 2013: 104). Niiden

käyttötavoilla on kuitenkin eronsa, jotka tiivistyvät tutkijan ja kieliyhteisön tapoihin ja tehtäviin käyttäen kielitajua osana kielitieteellistä tutkimusta.

Seuraavassa luvussa 4 siirryn tarkastelemaan kielitiedettä sekä sen arvoja ja ihanteita. Arvot ja ihanteet vaikuttavat suoraan siihen, missä valossa introspektio ja intuitio tutkimuskirjallisuudessa esitetään, sillä tiedettä ja sen metodeja kehitetään sen arvojen sanelemaan suuntaan. Introspektion ja intuition nähdään täyttävän kielitieteen arvot ja ihanteet eri tavoin eri aikoina ja eri kielitieteen suuntauksissa. Tämä selittää niiden käsittelytapoja kielitieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa.

#### 4. KIELITIETEEN ARVOJA JA IHANTEITA

Luvussa 2 määrittelin introspektion ja intuition pohjaksi kielitajun käsitteen. Kielitajua käsitellään eri termein tutkimuskirjallisuudessa. Eri näkemyksiä yhdistää se, että kielitajua pidetään kielitieteellisen tutkimuksen perusedellytyksenä, sillä kieltä ei voi tutkia ilman kieltä ja kielellisyyttä. Ihminen elää kielessä, eikä kieli ole erotettavissa ihmisestä niin lajina kuin sosiaalisena tai kulttuurisena olentona. Introspektio ja intuitio ovat kielitajun käyttötapoja kielitieteellisessä tutkimuksessa. Luvussa 3 avasin introspektion ja intuition prototyyppisiä piirteitä, jotka kertovat tarkemmin siitä, kuka kielitajua prototyyppisesti käyttää kielitieteellisessä tutkimuskontekstissa, mitä käyttötarkoitusta varten ja millä tavoin. Käsiteparin prototyyppiset piirteet osoittautuivat olevan antonyymisessä suhteessa toisiinsa. Luvun päätteeksi määrittelin introspektion ja intuition käyttäen kielitajun käsitettä sekä käsiteparin prototyyppisiä piirteitä (ks. luku 3.4).

Tässä luvussa syvennyn tarkastelemaan kielitieteen arvoja ja ihanteita. Käsittelen sitä, kuinka ne tieteeseen ja sen kehittämiseen vaikuttavat. Arvot ja ihanteet ovat suunnannäyttäjiä sille, mitä kohti tiedettä ja sen menetelmiä halutaan kehittää. Ne sanelevat muun muassa sen, millaiset tiedonlähteet nähdään soveltuvan kielitutkimukseen. Introspektio ja intuitio ja sitä kautta tutkija ja kieliyhteisö ovat tästä esimerkinomaisia tapauksia. Introspektion ongelmat tiivistyvät tutkijaan ja tämän heikkouksiin yksilönä, mihin ratkaisuksi esitetään kieliyhteisöä ja siltä saatavaa kollektiivista tietoa tutkimuksen aineistoksi. Tiettyjen kielitieteen arvojen ja ihanteiden näkökulmasta tulkittuina introspektion piirteet ovat puutteellisuuksia, siinä missä intuition piirteet ovat vahvuuksia. Aloitan luvussa 4.1 käsittelemällä arvoja tieteessä, ja määrittelen **yleisluontoiset arvot** kielitieteelle. Tämän jälkeen luvussa 4.2 avaan **kontekstuaalisten arvojen** käsitettä ja näiden arvojen suhdetta kielitieteen yleisiin arvoihin. Luvussa 4.3 käsittelen kielitieteen ihanteiden kehityskulkua ja introspektion ja tutkijan sekä intuition ja kieliyhteisön paikkaa muuttuvassa kielitieteessä.

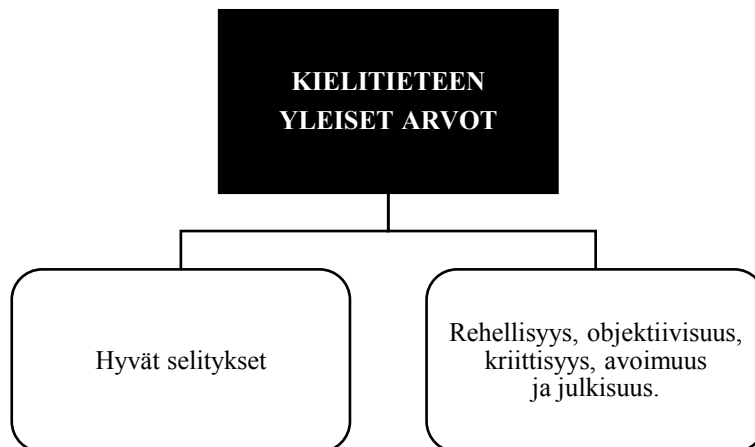
#### 4.1. Kielitieteen yleisiä arvoja

**Arvot** ovat näkemyksiä siitä, mitä pidetään arvokkaana ja mitä arvottomana. Arvot määrittävät sen, mitä jollekin asialle täytyy tehdä, jotta arvon mukainen toivottu lopputila voidaan saavuttaa. Toisin sanoen ilman arvoja ei ole motivoitua toimintaa. (Kamppinen, Malaska & Kuusi 2002: 38.) Arvot ovat tavoitteita, joita kohti voidaan suuntautua, ja ne ovat usein laajoja ja yleisesti hyväksytyjä lähtökohtia. Esimerkiksi normit rakentuvat arvojen varaan tai niiden määrääminä. (Ruben 2002: 890.) Arvot kertovat siitä, mikä on tavoiteltavaa, haluttavaa ja toivottavaa, ja ne ohjaavat kaikkea toimintaa. Arvot määrittävät sen, mikä tieteessä on tavoiteltavaa, ja niiden perusteella arvioidaan, mikä tekee esimerkiksi tutkimuksesta onnistunutta tai epäonnistunutta.

Tieteen tavoitteet perustuvat tieteen itselleen asettamiin arvoihin, jotka ohjaavat myös tutkimustyötä. Yleisesti ottaen yksi tieteellisen tutkimuksen tavoitteista on tuottaa selityksiä maailmasta. Arvot määräävät sen, mitä pidetään **hyvänä selityksenä** (*good explanation*). Hyvän selityksen täytyy täyttää esimerkiksi totuudenmukaisuuden, tarkkuuden, yksinkertaisuuden, ennustettavuuden ja laajuuden kriteerit. Näiden kriteerien pohjalta selityksiä voidaan arvioida. Kriteerit myös synnyttävät normit ja rajoitteet tieteen-teolle tieteen eri suuntauksissa. (Longino 1990: 4.)

Vaikka akateeminen maailma on moninainen ja eriytynyt, esiintyy siellä yhteisesti jaettu arvoja, taustaotaksumia, normeja ja toimintatapoja eli tieteenaloja läpäisevää akateemista kulttuuria (Ylijoki 1998: 35). Arvoja, jotka syntyvät tieteelle määritellystä tarkoituksesta ja tavoitteesta, voidaan kutsua **perustaviksi arvoiksi** (*constitutive values*). Perustavien arvojen varaan rakentuvat säännöt, jotka määrittävät, millaista on hyväksyttävä tieteellinen tutkimus ja millainen on toimiva tieteellinen metodi. (Longino 1990: 4.) Tieteen kontekstissa voidaan puhua myös **kognitiivisista arvoista** (*cognitive values*), joka käsitteenä vastaa perustavia arvoja. Jonkin piirteen (*attribute*) voi laskea kognitiiviseksi arvoksi, jos se edustaa sellaista teorian ominaisuutta (*property*), joka määrittää ”hyvää tiedettä”. (Laudan 1984: xi–xii.) Tällainen ominaisuus voi esimerkiksi olla totuudenmukaisuus tai kriittisyys.

Arvot voi myös jaotella **tiedollisiksi** ja **ei-tiedollisiksi** arvoiksi. Ei-tiedollisia arvoja ovat muun muassa moraaliset, poliittiset ja uskonnolliset arvot. Tiedollisia arvoja ovat tutkijan kannalta rehellisyys ja tosiasioiden kunnioittaminen. Yleisiä tieteen ihanteita ovat objektiivisuus, kriittisyys, avoimuus ja julkisuus. Teorianvalintaan liittyviä arvoja ovat todennäköisyys, yksinkertaisuus, selitysvoima ja tuki havainnolta. Tiedolliset arvot vaikuttavat tieteeseen, sillä ne ovat osa tieteellistä eetosta. (Raatikainen 2004: 143.) Tätä tutkielmaa varten määrittelen kielitieteen perustaviksi ja kognitiivisiksi arvoiksi eli yleisiksi arvoiksi **hyvät selitykset** sekä **rehellisyyden, objektiivisuuden, kriittisyyden, avoimuuden ja julkisuuden** (kuvio 9). Hyvät selitykset määrittävät tutkimuksen **tuotosta**. Tutkimuksessa pyritään totuudenmukaisiin, tarkkoihin, yksinkertaisiin ja selitysvomaisiin selityksiin tutkittavista ilmiöistä. Rehellisyys, objektiivisuus, kriittisyys, avoimuus ja julkisuus koskevat tieteen **prosessia** eli sitä, kuinka tuloksiin päästään.



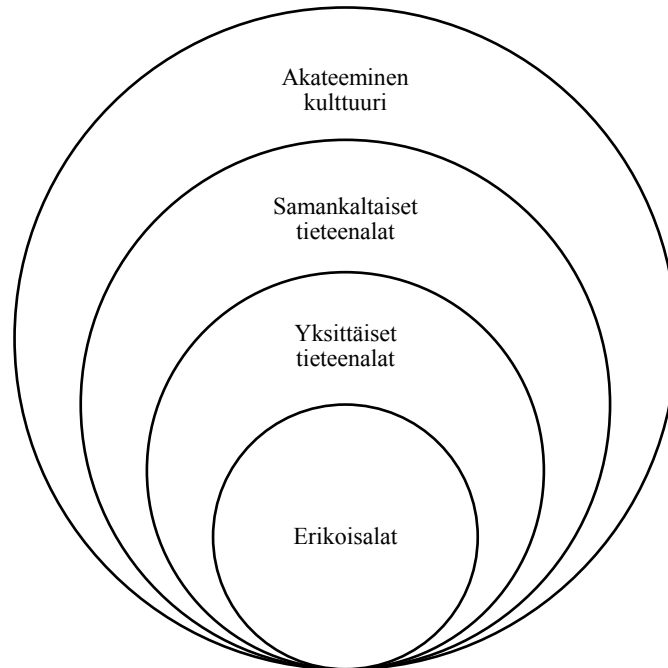
KUVIO 9. Kielitieteen yleiset arvot tässä tutkielmassa määriteltynä.

#### 4.2. Kontekstuaalisista arvoista

Yleisten arvojen rinnalla tieteeseen vaikuttavat **kontekstuaaliset arvot** (*contextual values*). Ne ovat tietyn ryhmän tai yksilön näkökulmia siitä, millaista tieteen pitäisi olla. Kontekstuaaliset arvot ovat **henkilökohtaisia, sosiaalisia ja kulttuurisia preferenssejä**. Ne ovat osa sitä sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä, jossa tiedettä tehdään. (Longino 1990: 4.) Ympäristö voidaan luokitella neljään osaan, jotka ovat akateeminen kulttuuri kokonaisuudessaan, samankaltaisten tieteenalojen muodostamat ryppäät, yksittäiset tieteenalat ja erikoisalut tieteiden sisällä ja niiden välillä (kuvio 10) (Ylijoki 1998:



35). Tiede on sosiaalista, joten sitä arvioidaan yhteisön sisällä sen omien normien perusteella (Sætra 2018: 518). Vaikka onkin olemassa yhteisesti jaettuja näkemyksiä hyvän tieteen kriteereistä, voi silti yksi ja sama tutkimussuuntaus jakautua näkemyksiltään ja toimintatavoiltaan useisiin erillisiin leireihin (Ylijoki 1998: 34–35). Yleisiä arvoja tulkitaan siis tietyssä kontekstissa. Kontekstuaaliset arvot ohjaavat kielitieteen yleisten arvojen tulkintaa eri aikoina ja eri tutkimussuuntausten sisällä.



KUVIO 10. Tieteellisen kulttuurin tarkastelutasot Oili-Helena Ylijoen (1998) mukaan.

Myös kielitieteessä on omat näkemyksensä siitä, kuinka yleiset arvot voidaan parhaiten täyttää. Kielentutkija Raffaele Simone (Rákosin 2012: 682 mukaan Simone 2004: 238) on jakanut kielitieteen kehittämistavoitteet kahteen luokkaan, joita hän kutsuu Saussuren unelmaksi ja reduktionismiksi. **Saussuren unelmassa** (*Saussure's dream*) kielitieteelle halutaan kehittää omat soveltavat menetelmänsä. Kielitieteellä ja kielellä tutkimuskohteena on omia erityistarpeitaan, joita muiden tieteenalojen menetelmät eivät voi täyttää. Kehittämisen toista tyyppiä eli **reduktionismia** (*reductionism*) on kahdenlaista. Reduktionismia edustavassa kritiikissä kielitiede halutaan joko sovittaa toisen tieteen muottiin, tai kielitieteellinen data halutaan rajata vastaamaan muilla tieteenaloilla käytettyä tietoa. (Rákosin 2012: 683 mukaan Simone 2004: 247.) Jaotteluun voi lisätä vielä kolmannen tyyppin reduktionismin, jossa kielitieteeseen halutaan lainata metodolo-

giset työkalut ja normit muilta tieteenaloilta (Rákosi 2012: 683). Esimerkit (33 ja 34) edustavat reduktionistisia näkemyksiä.

- (33) - - in *theoretical linguistics*, one cannot see any signs of attempts to elaborate and generalize a single established theory of language, unlike, for example, in *physics*, where Einstein's Special Theory of Relativity encompassed Newton's classical mechanics as a particular case of large masses moving at low speeds. (Koshelev 2019: 7.)
- (34) In a nutshell, consulting the primary intuitions of native speakers is a type of *psychological experiment*. Hence, such data collection should be subject to the usual methodological expectations of *experimental psychology*. (Wasow & Arnold 2005: 1483.)

Tutkijat ovat taipuvaisia suhtautumaan suopeammin tutkimuksiin, joissa käytetään metodeja ja dataa, jotka ovat heillä itsellään tutkimuskäytössä. Näistä poikkeavia tutkimuksia voidaan helposti tarkastella muita skeptisemmin. (Arppe, Qilquin, Glynn, Hilpert & Zeschel 2010: 3). Mitä vakuuttuneempi tutkija on omaksumansa paradigman oikeellisuudesta, sitä epäileväisemmin hän suhtautuu muiden paradigmojen mukaan tehtyyn tutkimustyöhön. Tutkimusta, joka poikkeaa oman paradigman konventioista, voidaan pitää kyseenalaisena, epäonnistuneena tai jopa epätieteellisenä. (Karlsson 1975: 186.) Onkin esitetty, että huomiota täytyy alkaa kiinnittää tieteen sosiaaliseen puoleen eli muun muassa juuri siihen, kuinka kielitieteilijät käsittelevät kollegojensa tutkimuksia (Schwarz-Friesel 2012: 657).

#### 4.3. Kielitieteen ihanteiden kehityskulkua

Introspektiolla ja intuitiolla on tieteen yleisten arvojen ja kontekstuaalisten arvojen kannalta **välinearvoa**, sillä ne voivat auttaa täyttämään kielitieteen yleisiä arvoja ja ihanteita (TTP 2020 s.v. *filosofia:välinearvo*). Näkemys siitä, kuinka hyvin ne tehtävänsä suorittavat, riippuu kontekstuaalisista arvoista eli kunkin tiedeyhteisön ja yksittäisen tutkijan tulkinnasta. Joidenkin kontekstuaalisten arvojen mukaan introspektio tai intuitio ei sovi kielitieteeseen lainkaan. Yleisempi näkemys kuitenkin on, että ne täyttävät tehtävänsä tietyin ehdoin.

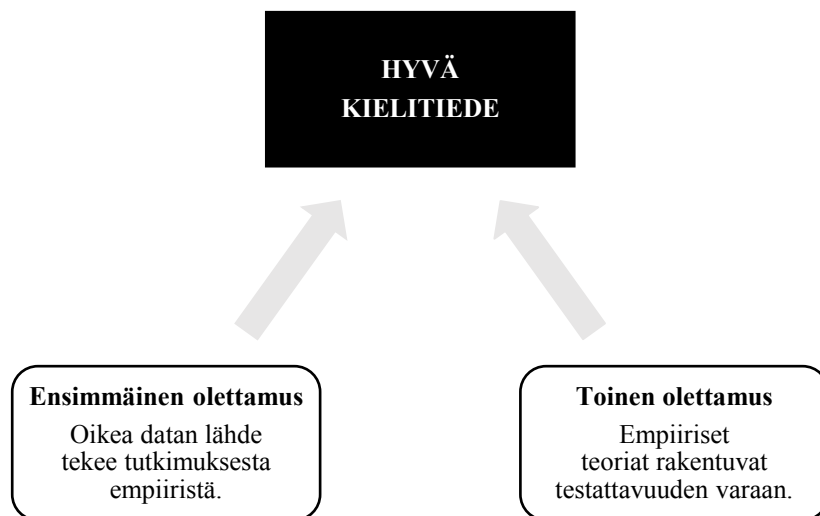
Tieteen edistymistä ja muutosta sekä tieteellisen tiedon kasvua on pohtinut Thomas Kuhn klassisessa teoksessaan *The Structure of Scientific Revolutions* (1962). Kuhn esittää, että tiede edistyy vallankumouksin, joissa uusi tieteellinen käsitystapa syrjäyttää siihen asti vallinneen yleisen käsityksen. Sykli toistuu edellisten vallankumousten vaikiutuessa normaalitieteeksi, joka syrjäytetään jälleen uusien vallankumousten myötä. (TTP 2020 s.v. *filosofia:tieteenfilosofia*.) Se, miltä ihanteellinen kielitieteellinen tutkimus näytti esimerkiksi 1970-luvulla, on erilainen kuin tänä päivänä. Samalla tavoin tämänhetkinen näkemys ihanteellisesta kielitieteestä tuskin on sama tulevaisuudessa. Esimerkiksi tietokoneiden ja tiedonkeruumenetelmien kehittyessä myös aineistojen koko on kasvanut. Laajojen tekstiaineistojen eli korpusten kokoamisen myötä aineistopohjaisesta tutkimuksesta on tullut yhä suositumpaa. (Jantunen 2009: 102.) Ihanteiden muutokset ovat tieteen luonnollista kehityskulkua, sillä moderni tiede on tiedon etsimistä ja edistymistä. Sen keskeinen piirre on näkemys tieteellisestä tiedosta **kasvavana** ja **edistyvänä** suureena. Tieto on **jatkuva** ja **päättymätön** prosessi, jota voi täydentää ja korjata. (Mäkinen 2005: 36.)

On esitetty, että humanistisissa tieteissä seurataan **ajassa muuttuvia tutkimustrendejä**, jotka aaltoilevat tieteenalan yli. Esimerkiksi kulttuuriantropologian tutkimusvirtauksia ovat muun muassa strukturalismi ja individualismi. Luonnontieteiden vastaava ilmiö ovat uudet aluevaltauksset. Tutkijat ja tutkijaryhmät tarttuvat kilpaillen toimeen saavutukseen tieteelliset löydöt ensimmäisten joukossa. (Becher 1990: 339–340; ks. myös Ylijoki 1998: 60.) Kahdessa seuraavassa luvussa käsittelen kielitieteen ihanteiden muutoksia viimeisten vuosikymmenten aikana. Ihanteet ja eri virtaukset vaikuttavat introspektion ja intuition sekä tutkijan ja kieliyhteisön rooleihin kielitieteellisessä tutkimuksessa.

#### 4.3.1. Ihanteellinen kielitiede ennen

1970-luvulta eteenpäin kielitieteessä on vallinnut kaksi toisiinsa liittyvää metodologista perusolettamusta. **Ensimmäisen perusolettamuksen** (kuvio 11) mukaan tutkimuksen empiirisuus riippuu siinä käytetystä datatyypistä. Datan **lähde** eli se, mistä tutkimuksessa käytettävää tietoa hankitaan, määrittää empiirisyyden. Esimerkiksi generatiivi-

sessä kielitieteessä klassinen introspektio oli oikea empiirisen tiedon lähde, korpuslingvistiikassa taas korpuukset. Yhtä mieltä oltiin siitä, ettei tietoaineksen **käsittely** tutkimuksessa vaatinut erityistä huomiota. **Toinen perusolettamus** (kuvio 11) saneli, että empiiristen teorioiden täytyy rakentua sellaisten väitteiden varaan, jotka voidaan testata näyttöä vasten. Tarkasti kontrolloitua näyttöä pidettiin luotettavana ja objektiivisena, ja sen ajateltiin siksi pystyvän todistamaan hypoteesit yksinkertaisesti joko oikeiksi tai vääriksi. Tästä ajatusmallista seurasi, että kielitieteellisten teorioiden ajateltiin lepäävän pettämättömällä pohjalla. (Kertész & Rákosi 2014a: 1–2.) Kielitieteellinen keskustelu koski pitkälti sitä, mikä tekee kielitutkimuksesta empiiristä. Länsimaisen kielitieteen historiaa tutkineen Pieter A. M. Seurenin (1998: 140) mukaan modernia teoreettista kielitiedettä voi ymmärtää vain, jos tiedostaa sen käymän kamppailun saavuttaa tieteilin status muiden tieteiden joukossa. Empiirisuus oli tuolloin yksi tieteellisyyden kiistellyimmistä kysymyksistä (Kertész & Rákosi 2014a: 1).



KUVIO 11. Aikaisemmat hyvän kielitieteen ihanteet András Kertészin ja Csilla Rákosin (2014a) mukaan.

Introspektio ja tutkija liitetään erityisesti generatiiviseen kielitieteeseen, joka oli kielitieteen hallitseva suuntaus 1900-luvun jälkipuoliskolla. Generatiivisessa kielitieteessä keskitytään kielellisen kompetenssin eli natiivipuhujan kielioppitiedon tutkimukseen ja mallintamiseen. Ideaalein yksilö tehtävää täyttämään on itse kielitutkija, sillä hän taitaa oman kielensä niin natiivina puhujana kuin kielioppisääntöihin syventyneenä tutki-

jana. (Schönefeld 2011: 5–6.) Aikansa ihanteisiin eli kontekstuaalisiin arvoihin nähden tutkija yksin täytti hyvän tieteen kriteerit paremmin kuin kieliyhteisö olisi siihen pystynyt.

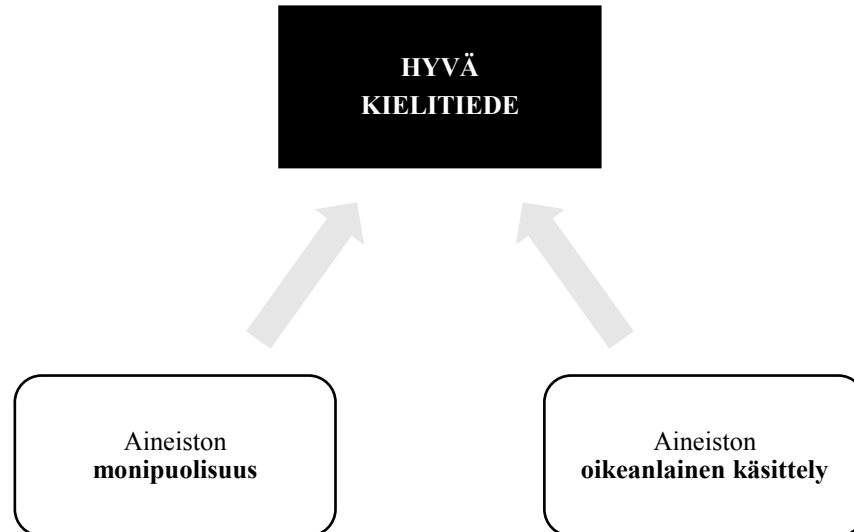
1980-luvulla funktionalistinen ja kognitiivinen kielentutkimus nousivat vastapainoksi tutkijapainotteiselle tutkimukselle. Ne painottavat kielenkäyttöä ja käyttötilannetta tutkimuksen perustana. Samaan aikaan kehittyvä tietojenkäsittely mahdollisti korpusten hyödyntämisen aiempaa tehokkaammin. Uudet tutkimustulokset asettivat aiemmat löydöt ja ajatukset kyseenalaisiksi. (Huomo 2007: 165.) Suuri osa kyseisistä tutkimuksista perustui klassiseen introspektioon, mikä on vaikuttanut tutkijapainotteiseen tutkimukseen ja erityisesti generatiiviseen kielitieteeseen (35). Osassa tutkimuskirjallisuutta nähdäänkin tärkeäksi erottaa oma näkemys generatiivisen kielitieteen perinteestä (36), kun kielitieteen ihanteet ovat muuttuneet.

- (35) - - *much of twentieth century linguistic inquiry, especially in the **generative tradition**, was based on the **linguists' own introspective judgements**, and many linguists do not have the technical knowledge to use other methods* (Dąbrowska 2016: 480).
- (36) *But, in order **to avoid misreadings**, we would like to clarify a few things. The theoretical framework presented in the following **may be called 'generative'**, but the meaning of this notion in our context **clearly differs** from that of **Chomskyan Generative Grammar**.* (Götzsche & Filatova 2012: 82).

#### 4.3.2. Ihanteellinen kielitiede nyt

1990-luvun loppupuolella keskustelu kielitieteen metodologiasta vaihtoi suuntaa. Viimeaikaisen kielitieteellisen keskustelun katsotaan kietoutuvan empiirisyyden sijaan kysymyksen ympärille, millaista dataa on hyväksyttävää käyttää osana kielitieteellistä tutkimusta. (Kertész & Rákosi 2014a: 1–2.) Aineiston oikeanlainen keruu ja käsittely ovat nousseet tärkeään rooliin, ja kielitieteellisiä teorioita on haluttu alkaa tukemaan aiempaa monipuolisemmalla aineistolla. Tiedonlähteiksi kaivataan uusia aluevaltauksia kuten esimerkiksi psykolingvistiikkaa ja historiallista näyttöä. (Penke & Rosenbach 2007: vii.) Painotus kielitieteessä on siirtynyt tätä mukaa hyväksytyistä datan lähteistä ja empiirisyydestä kohti aineiston **monipuolisuutta** sekä **käsittelytapoja** (kuvio 12) (Kertész & Rákosi 2014a: 3). Toisin sanoen enää ei painoteta tiettyjä oikeanlaisia datan lähteitä

vaan niiden monipuolisuutta. Esimerkki (37) on tiivistys kielitieteen ihanteiden muutoksesta. Esimerkki (38) edustaa keskustelua aineiston käsittelytavoista ja esimerkki (39) aineiston monipuolisuudesta.



KUVIO 12. Hyvän kielitieteen ihanteet 1990-luvulta eteenpäin András Kertészin ja Csilla Rákosin (2014a) mukaan.

- (37) *The growing awareness of the **limitations of introspection**, coupled with a strong commitment to the **systematic study** of real usage led to a flowering of **corpus methods** within Cognitive Linguistics which was accompanied by increasingly sophisticated **statistical analysis**. This resulted in remarkable progress in linguistic description and methodology. (Dąbrowska 2016: 486.)*
- (38) *These worries, a sampling of the methodological objections against linguistic intuition, can be addressed by the use of **improved methods for gathering and analyzing intuition** (Maynes 2012: 453).*
- (39) *Naturally, **integrating different types of evidence is essential** for cognitive linguistics and indeed usage-based linguistics at large (Arppe ym. 2010: 2).*

Aineiston **monipuolisuuden** ja **oikeanlaisen käsittelyn** ihanteet ovat tuoneet keskusteluun mukaan ajatuksen siitä, että jokaisella aineistotyypillä ja metodilla on sekä etunsa että rajoituksensa. Vain tiettyihin ja valikoituihin aineistoihin ja metodeihin tukeutumisen ylitse muiden ajatellaan rajoittavan niin kielentutkimusta kuin kieltä tutkimuskohteenä. Kielen ja kielellisyyden kokonaisvaltainen ymmärrys vaatii jokaisen aineistotyypin ja metodin käyttöä sekä niiden yhdistämistä. (Arppe ym. 2010: 3.) Kielentutkijaa ei haluta rajata tutkimuksen ulkopuolelle, vaan tarkoitus on pohtia, missä tehtävässä mikin

menetelmä ja aineisto on vahvimmillaan ja millaisina yhdistelminä niitä kannattaa tutkimuksessa käyttää (40). Menetelmät ja aineisto suositellaan valittavaksi sen perusteella, mitkä niiden ominaiset vahvuudet ja heikkoudet ovat (41). Jokaisesta menetelmästä ja aineistotyypistä voidaan ammentaa niiden vahvuuksia osaksi tutkimusta, ja heikkouksia voidaan täydentää paremmin soveltuvilla vaihtoehdoilla. Yksikään metodi tai aineiston laji ei sulje toista pois (42).

- (40) *Melko hedelmättömäksi jäävän joko–tai-vastakkainasettelun sijaan tärkeämpää on tarkastella **erilaisten metodologisten lähestymistapojen etuja ja rajoituksia** objektiivisesti - - erilaisten **metodologisten ratkaisujen yhdistäminen**, sen avulla saatujen tulosten analyysi sekä yhdistämisen etujen ja ongelmien arviointi ovat askel pitemmälle.* (Jantunen 2007: 109.)
- (41) *A profile has just been sketched of the **capacities and limitations** that introspection has in accessing aspects of language. Where this profile has **peaks and elevations**, introspection may be the methodology of necessity or choice. But as its profile dips, **other methodologies** become increasingly necessary to **corroborate or fill in** for the introspective findings.* (Talmy 2007: xvii.)
- (42) *The more **quantitative research data** becomes important in the investigation of grammatical questions in the future, the more – not the less – **the speaker’s (and, by extension, the linguist’s) linguistic intuition** will assume its rightful place in linguistic inquiry* (Willems 2012: 679).

Introspektion ja tutkijan sekä intuition ja kieliyhteisön kannalta tämä tarkoittaa sitä, että niillä molemmilla nähdään olevan oma paikkansa osana kielitiedettä ja kielen tutkimusta. Aiempien ihanteiden ja erityisesti generatiivisen kielitieteen sekä klassisen introspektion jälkimainingeissa kirjallisuudessa usein korostetaan sitä, että introspektio ja tutkija eivät ominaisuuksiltaan sovi aineistoksi. Sen sijaan tutkimuksissa suositellaan kääntymään kieliyhteisön intuitioiden puoleen, jotka toivotaan kerättävän järjestelmällisesti. Esimerkki (17) on luvusta 3.2.1, jossa käsittelin antonyymiparia YKSILÖ JA KOLLEKTIIVI. Se tiivistää avainerot introspektion ja tutkijan sekä intuition ja kieliyhteisön välillä. Käyttötarkoituksesta ja kontekstista riippuen myös tutkijaa voidaan pitää sopivana aineiston lähteenä (43), ja kielitieteilijän introspektion panostuksesta kielitieteelle ollaan tietoisia (44). Ihanteiden muuttuessa myös näkemykset introspektiosta ja intuitiosta sekä tutkijasta ja kieliyhteisöstä osana kielitutkimusta muuttuvat. Seuraavassa luvussa 5 siirryn tarkastelemaan lähemmin tämän päivän ihanteita mukailevaa kielitieteellistä teoreettista mallia, jolla pyritään kehittämään kielitiedettä nykyisten kontekstuaalisten arvojen suuntaan.

- (17) *First and foremost, it is **the linguists** who construct theories on these issues, and these theories are liable to infect their intuitions. Second, it is a relatively small sample size, one which is not representative of **the population at large**.* (Maynes 2012: 453.)
- (43) ***Funktionaalisen introspektion näkökulma on toinen:** sen avulla on mahdollista venyttää kuvaa kielestä mahdollisuuksien suuntaan, siihen, miten kieli potentiaalisesti voi toimia ja miten sen rakenteiden tehtävät voidaan selittää.* (Ojutkangas 2008: 283.)
- (44) *Lienee kiistatonta, että sellaiset **introspektiometodilla saavutetut tulokset** kuin Langackerin kielioppiteoria, Lakoffin metaforateoria tai Talmyn kuvaukset kielessä vaikuttavista kognitiivisista systeemeistä ovat yhä **kognitiivisen lingvistiikan kulmakiviä** ja samalla sen **korkeatasoisinta antia*** (Huumo 2007: 170).



## 5. KOHTI SOLIDAARISTA KIELITIEDETTÄ

Luvussa 2 käsittelin kielitajua ja sen merkitystä kielitieteessä. Samalla määrittelin introspektion ja intuition kielitajun käyttötavoiksi. Tästä siirryin lukuun 3, jossa käsittelin introspektion ja intuition prototyyppisiä piirteitä. Täydensin piirteillä introspektion ja intuition määritelmiä ja avasin käsiteparin sisältöä sekä niiden keskinäisiä eroja. Prototyyppiset piirteet kertovat, kuka kielitajua prototyyppisesti käyttää, mitä käyttötarkoitusta varten ja millä tavoin kielitieteellisessä tutkimuksessa. Introspektion prototyyppiset piirteet tiivistyvät tutkijaan ja tämän rooliin kielitieteen harjoittajana, ja intuition piirteet kiteytyvät kieliyhteisöön kollektiivisena aineiston tarjoajana. Luvussa 4 tarkastelin arvoja ja ihanteita sekä niiden vaikutusta kielitieteeseen ja sen tavoitteisiin. Tiede on arvosidonnaista, ja eri tiedeyhteisöillä on omat näkemyksensä siitä, kuinka hyvää tiedettä harjoitetaan. Kielitieteen arvot ja ihanteet selittävät introspektion ja intuition suhtautumista eri aikakausina ja eri kielitieteen suuntauksissa. Muutama vuosikymmen sitten introspektiota ja tutkijaa pidettiin hyvän kielitieteen lähteenä, minkä vastapainoksi alettiin ajan kuluessa painottaa kieliyhteisöä ja sen intuitioita.

Tällä hetkellä kielitieteessä vallitsevat aineiston **monipuolisuuden** ja **oikeanlaisen käsittelyn** ihanteet, jotka vaikuttavat introspektion ja intuition. Siinä missä ennen vain toisen niistä nähtiin soveltuvan osaksi kielitieteellistä tutkimusta, nyt niillä molemmilla nähdään olevan omat etunsa ja rajoituksensa. Tutkimuskirjallisuudesta nousee ennen kaikkea esiin halu tehdä kokonaisvaltaista kielitiedettä, josta ei haluta sulkea pois mitään kielen tai kielellisyyden osa-aluetta. Nyt kun vaaka on kallistunut ensin introspektion ja tutkijan suuntaan ja sitten intuition ja kieliyhteisön, haetaan kielitieteessä seuraavaksi tasapainoa niiden välille<sup>6</sup>.

Tässä tutkielman päättävässä luvussa tarkastelen lähemmin kielitieteen tämänhetkisiä tavoitteita sekä introspektion ja intuition paikkaa niissä. Pohdinnan kiintopisteeksi olen valinnut kielitieteilijöiden András Kertészin ja Csilla Rákosin (2012, 2014a, 2014b)

---

<sup>6</sup> Kokonaisvaltaisuuden ja tasapainon hakeminen on läsnä myös muilla tieteenaloilla. Esimerkiksi matemaattisissa tieteissä on herännyt kiinnostus intuition. Matemaatikko Efraim Fischbeinin mukaan matemaatikot ja empiiriset tutkijat haluavat syventää tieteenalaansa myös konseptuaalisella tasolla. Fyysikot taas pyrkivät ymmärtämään maailmaa kokonaisvaltaisesti, mikä vaatii muun muassa fysiikan lakien relatiivisuuden tunnustamista. (Fischbein 1999: 12.) Intuutiolla on merkityksensä myös matematiikan didaktikassa (Fischbein 1999: 14).

kehittämän p-mallin (*p-model*), joka toimii kehikkona muiden kielitieteilijöiden esittämille ajatuksille ja tuo ne yhteen saman termistön alle. P-malli on ehdotelma sille, kuinka kielitieteellistä tietoa voidaan parhaiten rakentaa kunnioittaen samalla kieltä ja sen ominaislaatuisia piirteitä tieteellisen tutkimuksen kohteena.

Aloitan luvussa 5.1 esittelemällä uskottavan argumentoinnin konseptin, jolle p-malli ja sen näkemys kielestä sekä sitä mukaa kielitieteestä rakentuu. Luvussa 5.2 esittelen p-mallin kuusi peruslähtökohtaa, jotka ohjaavat kielitieteellistä tutkimusta. Yhdistän myös muita tutkimuskirjallisuudessa esiintyviä näkemyksiä kielitieteen harjoittamisesta osaksi p-mallia. Lopuksi luvussa 5.3 tarkastelen introspektiota ja tutkijaa sekä intuitiota ja kieliyhteisöä osana p-mallia ja sen esittämiä teesejä. Pohdin introspektion, intuition ja kielitajun roolia osana tämän päivän kielitiedettä. Käsittelen samalla uutta mahdollista kielitieteen ihannetta, johon keskustelu introspektiosta ja intuitiosta vaikuttaa viittaavan.

### 5.1. P-malli ja uskottava argumentointi

P-malli on metateoreettinen lähestymistapa kielitieteeseen ja sen harjoittamiseen. Se perustuu ajatukseen siitä, että kielitieteellinen tieto on luonteeltaan **epävarmaa**. Epävarman tiedon varaan voidaan rakentaa korkeintaan **uskottavia** (*plausible*<sup>7</sup>) päättelyketjuja. (Kertész & Rákosi 2014b: 15.) Uskottavuus on **lähderiippuvaista**, eli kielitieteelliset väittämät hyväksytään asteittain niitä tukevien lähteiden luotettavuuden perusteella. Lähteitä ovat esimerkiksi eri kielitieteelliset teorit, korpukset, kielenpuhujien intuitiot, tieteelliset kokeet, kenttätyö, historialliset dokumentit, sanakirjat tai kuvattu materiaali. Lähteestä riippuen väittäjä voi olla joko uskottava tai ei uskottava. Lähteet muodostavat kielitieteellisille hypoteeseille **uskottavuusarvon**, joka kertoo, kuinka mahdollisena kutakin hypoteesia voidaan pitää. Mitä useampi lähde tukee hypoteesia, sitä korkeampi sen uskottavuusarvo on. (Kertész & Rákosi 2014b: 17.)

P-mallin ehdotelma on tukea kielitieteellisiä teorioita **uskottavan argumentoinnin prosessilla** (Kertész & Rákosi 2014b: 15). Uskottavassa argumentoinnissa etsitään rat-

---

<sup>7</sup> 'Uskottava, todennäköinen, vakuuttava tai vakuuttavalta tuntuva' (MOT Pro Englanti s.v. *plausible*).

kaisuja kielitieteen kysymyksiin monia eri vaihtoehtoja vertaillen ja tarkastellen. Tarkoituksena on paikallistaa mahdollisimman monta saatavilla olevaa ratkaisua tutkimusongelmaan, ja näkemysten joukosta voidaan valita uskottavuusarvoltaan korkein vaihtoehto. (Kertész & Rákosi 2014b: 32.)

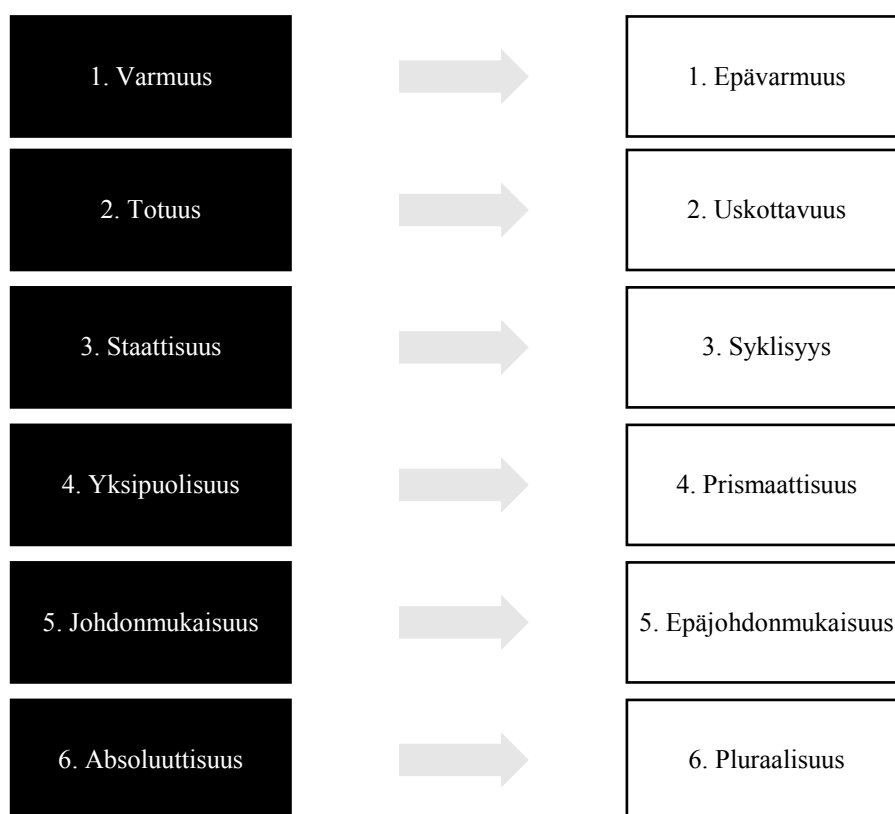
## 5.2. P-mallin peruslähtökohdat kielitieteelle

P-malli perustelee uskottavan argumentoinnin tarvetta ja hyötyjä kielen ominaispiirteillä, jotka vaikuttavat kieleen tutkimuskohteena. P-malli edustaa näkemyksiltään ja kehittämistavoitteiltaan Saussuren unelmaa (ks. luku 4.2), sillä siinä pidetään tärkeänä eri menetelmien ja ajatusmallien soveltamista kielitieteelle sopiviksi. Kertész ja Rákosi kuvailevat p-mallin tavoittelevan autonomista, asiantuntevaa, systemaattista sekä kokonaisvaltaista kehikkoa kielitieteellisen tutkimuksen tueksi. P-mallin **autonomisuus** (*autonomous*) tarkoittaa kielen ja kielitieteen omien piirteiden kunnioittamista, eli kieli tutkimuskohteena on riippumaton muiden tieteiden yhteensopimattomista kriteereistä. **Asiantuntevuus** (*sophisticated*) merkitsee sitä, että p-mallissa seurataan niitä tieteenfilosofisia suuntauksia, jotka ovat kielitieteelle relevantteja. **Systemaattisuus** (*systematic*) tarkoittaa p-mallin kykyä ratkoa ongelmia. **Kokonaisvaltaisena** (*comprehensive*) p-malli sisällyttää uskottavaan argumentointiin mukaan kaikki tutkimuksen vaiheet. (Kertész & Rákosi 2012: 48.)

Kielitieteellisessä tutkimuksessa käytetty aineisto halutaan p-mallissa laajentaa yli introspektiivisen tiedon ja korpuksen vastakkainasettelun. Monenlaisia eri kielitiedon tyyppejä täytyy yhdistää, jotta uskottavuusarvo saadaan tarkennettua ja kielen kompleksisuus edustetuksi. Eri datatyypeillä on omat heikkoutensa, jotka täytyy tutkimuksessa huomioida: data on ongelma- ja teoriariippuvaista, eli se ei itsessään takaa neutraalia alustaa tutkimukselle. Aineistolla nähdään olevan tehtävä ja tarkoitus läpi tutkimustyön, eli sen tarkasteluun palataan yhä uudelleen. Se ei ainoastaan ratkaise kielitieteen tutkimusongelmia, vaan se synnyttää myös uusia. (Kertész & Rákosi 2014a: 3–4.)

Näitä lähtökohtia palvellakseen p-mallissa muutetaan kielitieteen kuutta perinteistä perusolettamusta. Perinteiset oletukset ovat **varmuus, totuus, staattisuus, yksipuoli-**

**suus, johdonmukaisuus ja absoluuttisuus**, jotka p-mallissa korvataan **epävarmuudella, uskottavuudella, syklisyydellä, prismaattisuudella, epäjohdonmukaisuudella ja pluralismilla** (kuvio 13). Seuraavissa luvuissa käyn perinteiset ja uudet oletukset pareittain läpi, ja nostan tutkimuskirjallisuudesta muita näkemyksiä tukemaan p-mallin esittämiä ajatuksia. Peruslähtökohtien esittelyn jälkeen tarkastelen introspektiota, intuitiota ja kielitajua osana p-mallia sekä uskottavan argumentoinnin prosessia.



KUVIO 13. Kuusi perinteistä oletusta ja p-mallin uskottavan argumentoinnin kuusi lähtökohtaa (Kertész & Rákosi 2014a).

### 5.2.1. Epävarmuus ja uskottavuus

Kuudesta ajattelunmuutoksesta ensimmäinen on lakata tavoittelemasta vuorentarvaa tietoa kielitieteessä. Sen sijaan kielitieteessä täytyy hyväksyä sen luontainen **epävarmuus** (kuvio 14). Ajasta ja kielitieteen suuntauksesta riippuen tiettyjä tiedonlähteitä on pidetty muita varmempina ja luotettavampina. Esimerkiksi fennistiikassa fyysinen kielinäin on ollut tutkimuksessa hyvin tärkeässä asemassa, sillä sitä on pidetty konkreet-

tisena varman tiedon lähteenä. Sittenmin on tähdennetty, että aineistot ovat tulkinnanvaraisia, ja ne ovat aina suhteessa käytettyyn teoriaan ja sen tutkimusongelmiin. Tutkimusaineisto ei toisin sanoen voi tässä mielessä olla objektiivista. (Karlsson 1975: 186, 189.) Kaikki kielitieteellinen tietoaimes introspektiosta korpuksiin on luonteeltaan epävarmaa. Kielentutkimuksen harjoittaminen epävarmaksi tiedetyltä perustalta tekee tutkimuksesta toimivampaa. (Kertész & Rákosi 2014a: 5.) Tieteellinen tieto ei ole varmaa eikä lopullista, se voi erehtyä ja sitä voidaan korjata ja täydentää (Raatikainen 2004: 155)<sup>8</sup>.



KUVIO 14. Varmuudesta epävarmuuteen (Kertész & Rákosi 2014a).

Toiseksi p-mallissa painotus siirretään totuuden tavoittelusta **uskottavuuteen** (*plausibility*) (kuvio 15). Kertészin ja Rákosin mukaan kielellinen tietoaimes ei ole faktoja tai tosia väittämiä faktoista. Epävarmuudesta johtuen teorioita kannattaa rakentaa uskottavuuden näkökulmasta, sillä kielellinen tietoaimes ei ole pettämätöntä. Eri tiedonlähteet antavat osansa teorian uskottavuusarvoon, ja mitä korkeampi arvo on, sitä luotettavamaksi teoria voidaan arvioida. (Kertész & Rákosi 2014a: 5.) Kielitieteellinen tutkimus ei tässä mielessä voi koskaan olla valmista ja täysin tyhjentävää. Se on etenemistä, jossa tutkimusongelmat ja kysymykset nostavat esiin joukon uusia. Käytännön syistä kaikkea ei voi tutkittaessa ottaa huomioon. (Kertész & Rákosi 2014b: 35.) Kielitieteen tutkimusongelmiin ei ole lopullisia vastauksia (Kertész & Rákosi 2014b: 46). Tästä syystä tutkimuksissa kannattaa panostaa totuuden sijasta uskottavuuteen.



KUVIO 15. Totuudesta uskottavuuteen (Kertész & Rákosi 2014a).

<sup>8</sup> Lähteessä käytetään sananvalintaa *voidaan joutua korjaamaan ja täydentämään*. P-mallin ideologiassa nimenomaan oletetaan, että tieto ei ole valmista tai varmaa. Sitä ollaan aina valmiita muuttamaan ja täydentämään.

Uskottavuuden ja uskottavuusarvon periaatetta muistuttaa ajatus **näytön konvergenssista** (*converging<sup>9</sup> evidence*) eli näytön yhdistämisestä tai yhteen tuomisesta. Näytön konvergenssi tarkoittaa tilaa, jossa eri tutkimusten tulokset kohtaavat ja tutkimuksissa päädytään samoihin johtopäätöksiin. (Schönefeld 2011: 1.) Näytön konvergenssi antaa painoarvoa yhteneville tutkimustuloksille, sillä mitä useampi tutkimus tukee samoja johtopäätöksiä, sitä todennäköisemmin ne pitävät paikkansa. Samalla esimerkiksi tutkijan henkilökohtaisen kokemuksen sekä hänen odotustensa vaikutus pienenee, sillä tulokset asetetaan suurempaan mittakaavaan. (Schönefeld 2011: 23.)

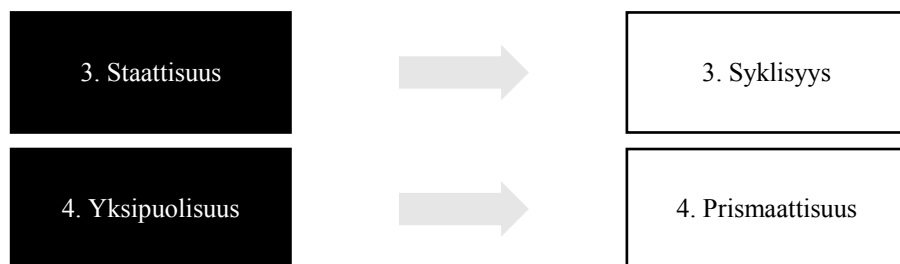
Uskottavan argumentoinnin ja näytön konvergenssin rinnalla tutkimuskirjallisuudessa esitetään myös ajatus kalibroimisesta intuitioiden yhteydessä (ks. Maynes 2012). **Kalibroiminen** tarkoittaa prosessia, jossa informaation lähettä arvioidaan ja tarpeen mukaan hiotaan edelleen, jotta siitä saadaan yhä tarkempaa tietoa (Weinberg, Crowley, Gonnerman, Vanderwalker & Swain 2012: 260). Yksinkertaisin tapa kalibroida intuitioita on **empiirinen kalibrointi**, jossa verrataan yhden lähteen informaatiota toisen lähteen informaatioon samasta asiasta. Jos tiedot eivät täsmää, luotettavampi lähde jää voimaan. Kahden itsenäisen tiedonlähteen vertailun lisäksi kalibrointi voi perustua myös siihen, mitä tiedetään käytettävästä **instrumentista**, joka intuition tapauksessa on kielitaju. Mitä paremmin instrumentti ja sen toiminta tunnetaan, sitä paremmin sitä voidaan kalibroida. Kielitajua tai sitä, mitä se käsitteenä edustaa, ei kuitenkaan ymmärretä vielä niin hyvin, että instrumentaalinen kalibrointi olisi käyttökelpoinen ratkaisu. (Maynes 2012: 449–450.) Empiirinen kalibrointi sen sijaan sopii hyvin intuitiolla saatavan kielitiedon kalibroimiseen. Yhdenlainen tapa kalibroida intuitioita empiirisesti on verrata yhtä intuitiota toiseen. Tutkimuksessa tulee kuitenkin käyttää myös muita tiedonlähteitä ja menetelmiä tasapainottamaan tutkimustyötä ja korjaamaan mahdollisia erheitä. (Maynes 2012: 450, 452.) Siten kalibroida voi myös tutkimusta yleensä, ei ainoastaan intuitioita.

---

<sup>9</sup> *Converge* voidaan kääntää ’suuntaamiseksi kulkunsa johonkin tai kokoontumiseksi jossakin; yhtymiseksi, yhdistymiseksi tai kohtaamiseksi; lähenemiseksi tai yhtäläistymiseksi’ (MOT Pro Englanti s.v. *converge*).

### 5.2.2. Syklisyys ja prismaattisuus

Kolmanneksi p-mallissa kannustetaan **sykliseen** (*cyclic*) tutkimusotteeseen (kuvio 16). Kielitiede ei ole joukko staattisia rakenteita, vaan se on jatkuvassa liikkeessä oleva prosessi, joka elää sykleissä. Tutkimuksen eri vaiheet muodostavat argumentoinnin ketjun, jonka eri osia arvioidaan retrospektiivisesti. (Kertész & Rákosi 2014a: 6.) Argumentointiprosessi ei ole lineaarinen, sillä tutkimuksen eri vaiheet nostavat uusia ongelmia esiin ratkaistavaksi. Prosessi vaatii aiempien päätösten arviointia ja uusien vaihtoehtojen sekä mahdollisuuksien punnitsemista. Tutkimusongelmaan palataan eri tulokulmista syklien jatkuessa, kun tutkimustyössä arvioidaan lähteiden luotettavuutta, uskottavuusarvoja ja metodologisia normeja. (Kertész & Rákosi 2014b: 32.) Tämä tekee tutkimustyöstä syklisen lisäksi **prismaattista** (*prismatic*), sillä syklit tarjoavat tutkimusongelmaan uusia näkökulmia (kuvio 16). Tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan useista eri perspektiiveistä (Kertész & Rákosi 2014a: 6), ja tarkastelun monipuolisuus tekee tutkimuksesta kokonaisvaltaisempaa.



KUVIO 16. Staattisuudesta ja yksipuolisuudesta syklisyyteen ja prismaattisuuteen (Kertész & Rákosi 2014a).

Syklisyys ja prismaattisuus liittyvät epävarmuuteen ja uskottavuuteen. Kielellisen tiedon epävarmuus ja uskottava argumentointi hyötyvät monipuolisesta ja iteroivasta tutkimusotteesta. Myös näytön konvergensiin liitetään ajatus **empiirisestä syklistä**. Empiirinen sykli tarkoittaa tiedon kerryttämistä läpi tutkimusprosessin. Havaintoihin perustuen tutkimuksessa voidaan tehdä erilaisia yleistyksiä ja hypoteeseja, jotka auttavat ymmärtämään käsillä olevaa tutkimusongelmaa. Muodostettuja hypoteeseja on tärkeää testata erilaisin kokein. Empiirinen sykli kulkee havainnoinnista kuvailevaan tutkimukseen, josta siirrytään syklin kokeelliseen osaan. Kokeista saatavia hypoteeseja testataan empiirisesti, ja syklin lopuksi tutkimustyötä arvioidaan. Tiedon kertyessä sykliä kulje-

taan yhä uudelleen. (Schönefeld 2011: 9–10.) Eri aineistotyytit ovat omimmillaan tiettyssä empiirisen syklin vaiheissa. Introspektio ja intuitio soveltuvat hyvin kuvailevaan ja kokeelliseen vaiheeseen täydentämään esimerkiksi kielenkäyttöä käsittelevää dataa. Syklin eri vaiheet eivät kuitenkaan velvoita käyttämään vain tiettyjä aineistotyyppiejä, sillä tutkimus hyötyy aina monipuolisuudesta. (Schönefeld 2011: 22.)

### 5.2.3. Epäjohdonmukaisuus ja pluraalisuus

Viidenneksi p-malli edellyttää **epäjohdonmukaisuuden** (kuvio 17) kestävyttä johdonmukaisuuden vaatimisen sijaan. Kielitieteellisen datan epävarmuudesta johtuen tutkimustulokset voivat olla ristiriidassa keskenään. Argumentoinnin prosessissa on vaihteita, joissa hypoteesit voivat yhtä hyvin olla niin todennettavissa kuin kumottavissa. Näissä tilanteissa tutkimusongelmaa täytyy tarkastella kokonaisuutena ja ottaa huomioon myös kilpailevat näkemykset. Uuden tiedon valossa teorioita voidaan aina tarkentaa. (Kertész & Rákosi 2014a: 6–7.) Myös näytön konvergenssissa tiedostetaan epäjohdonmukaisuus. Aineiston tulkinnasta voi olla useita kilpailevia näkemyksiä, ja joissain tapauksissa näytöt eivät täsmää keskenään lainkaan (Schönefeld 2011: 3, 24). Yksikään kielitieteellinen teoria ei tarjoa koko totuutta tutkittavista ilmiöistä, ja eri kielitieteilijöiden tulkinnat ilmiöistä ovat luonnostaan erilaisia (Dąbrowska 2016: 484). P-mallin tarkoitus on sovittaa eri näkemyksiä yhteen ja korostaa sitä, että epäjohdonmukaisuus on luonnollinen osa kielitiedettä.



KUVIO 17. Johdonmukaisuudesta epäjohdonmukaisuuteen (Kertész & Rákosi 2014a).

Kuudes ja viimeinen p-mallin peruslähtökohta on siirtyminen absoluuttisuudesta **pluraalisuuteen** (kuvio 18). Uskottavan argumentoinnin prosessin prismaattisuuden, sykliisyyden ja retrospektiivisyyden myötä kielitieteen tutkimuskysymyksiin ei ole yksioikoisia tai yksiselitteisiä vastauksia. Siten kielitieteellinen tutkimus on pluraalista, ei absoluuttista eli yksittäisten teorioiden tinkimätöntä kannattamista ylitse muiden. Jokainen



hypoteesi on otettava huomioon riippumatta siitä, mitä teoriaa se edustaa. (Kertész & Rákosi 2014a: 6–7.) Eri metodisten lähestymistapojen yhdistäminen ei sinänsä ole uutta kielitieteessä, mutta erityisesti 2000-luvulla on noussut halu tarkastella ilmiöitä usean menetelmän ja aineiston avulla (Jantunen 2009: 109). Pluraalisuus kannustaa kielen tutkimiseen useista eri näkökulmista, mikä edesauttaa kielitiedettä (Kertész & Rákosi 2014b: 45).



KUVIO 18. Absoluuttisuudesta pluraalisuuteen (Kertész & Rákosi 2014a).

### 5.3. Introspektio ja intuitio osana solidaarista kielitiedettä

Kielitieteellinen tutkimus tuottaa uskottavuusarvoltaan erilaisia tuloksia. Tutkimukset perustuvat informaation palasille, jotka eivät ole ehdottoman tosia vaan ainoastaan osittain tuettuja. (Kertész & Rákosi 2012: 55.) P-malli vaatii kielitieteilijältä aktiivista ja reflektivoivaa osallistumista, sillä malli ei ole mekaanisesti noudatettava ohjeluetelo. Malli auttaa tunnistamaan heikot kohdat omasta tutkimuksesta, mikä tekee tutkimustyöstä luotettavampaa ja perusteellisempää. (Rákosi 2012: 700.)

Ihanteellisella ja kaikkia arvoja tarkalleen noudattavalla tieteellä sekä käytännössä toteutuvalla tieteellä on eronsa (Rákosi 2012: 685). P-malli ei muuta luvussa 4.1 määrittelmiäni tieteen yleisiä arvoja ja ihanteita eli hyviä selityksiä sekä rehellisyyttä, objektiivisuutta, kriittisyyttä, avoimuutta ja julkisuutta. Sen sijaan se antaa kielitieteelle liikkumavaraa ottamalla huomioon kielen erityisominaisuudet tutkimuskohteena. P-mallin kuusi lähtökohtaa auttavat hahmottamaan kielitiedettä kokonaisuutena, jossa sen jokaisella osalla on oma tehtävänsä.

P-malli seuraa tämänhetkisiä kielitieteen ihanteita eli aineiston monipuolisuutta sekä oikeanlaisia käsittelytapoja, joihin moni kielentutkija yhtyy (ks. luku 4.3.2). Samalla malli viitoittaa tietä kielentutkimukseen yhteistyönä, joka hyötyy jokaisen panostukses-

ta. Ihanteeksi vaikuttaa nousevan **solidaarisuus** eli 'yhteenkuuluvuuden, myötämie-  
syyden ja yhteisvastuullisuuden' tunne (KS 2020 s.v. *solidaarinen*). Jokaisella aineisto-  
tyypillä ja metodilla on annettavaa kielitieteelle, mikä pätee myös introspektioon ja tut-  
kijaan sekä intuitioon ja kieliyhteisöön. Solidaarisuus ei koske ainoastaan kielitieteen  
metodiikkaa vaan myös sen harjoittajia. Kompleksina tutkimuskohteena kieli on liian  
valtava yksittäisten tutkimussuuntausten tai tutkijoiden selätettäväksi. P-malli ja soli-  
daarisuus avaavat tietä uudentalaiselle näkökulmalle introspektioon ja intuitioon. Käsitem-  
pari asettuu osaksi kielitieteen kokonaisuutta, missä ne ovat käypiä tiettyin rajoituksin,  
tiettyissä konteksteissa ja tiettyihin tarkoituksiin. Niiden **tehtävät** kielitieteessä sekä  
**vahvuudet ja heikkoudet** ovat niiden **prototyypiset piirteet**.

Tutkijan vahvuus on hänen orientoitumisensa kieleen YKSILÖNÄ. Tutkija ja tämän kieli-  
taju ovat välttämättömiä VÄLINEITÄ kielentutkimuksessa, ja ilman niitä kielitiedettä ei  
ole. Tutkimus on VÄLILLISTÄ ajatustyötä, mikä vaatii tietoista reflektiota ja argumen-  
tointia. Tietoisuudella oman mielensä sisällöstä sekä sen kriittisellä analyysillä on sel-  
keää metodologista hyötyä tieteelle, mutta on kuitenkin tiedostettava, että siihen vaikut-  
tavat monet eri subjektiiviset tekijät (Schwarz-Friesel 2012: 658). Tutkijan tapauksessa  
ongelmiksi nähdään usein kysymykset eettisyydestä ja rehellisyydestä sekä teoriasidon-  
naisuudesta. Henkilökohtaisten etujen tavoittelua tai epärehellisyyttä ei kuitenkaan voi  
kitkeä menetelmää vaihtamalla, sillä sekä määrällisiä että laadullisia tuloksia voi aina  
manipuloida. Tutkimus myös vaatii aina jonkinlaisiin teoreettisiin lähtökohtiin sitoutu-  
mista. (Kowalewski 2017: 177–178.) Tutkijalla on aina teoriataustansa huolimatta siitä,  
millaisia menetelmiä hän tutkimuksessaan käyttää. Aineiston käsittely vaatii valintoja,  
joihin vaikuttavat muun muassa tutkijan näkökulma kieleen, kielelliset taidot sekä tutki-  
jan kokemus. (Schönefeld 2011: 12.)

Intuition ja kieliyhteisön vahvuus piilee niiden KOLLEKTIVISUUDESSA, joka toimii vas-  
tapainona tutkijan yksilöllisyydelle. Tarpeeksi iso otanta kieliyhteisön intuitioita antaa  
täydemmän kuvan kielestä, sillä määrä korjaa omat virheensä. Kieliyhteisön intuitiot  
ovat siten oivaa AINEISTOA kielentutkimuksessa käytettäväksi. Aineistona intuitiot ovat  
introspektiota VÄLITTÖMÄMPIÄ, eli ne ovat tunneperäisiä ja raakoja reaktioita kielestä.  
Sellaisenaan ne ovat raakaa dataa, ja ne tarvitsevat tutkijan niitä analysoimaan. Aineis-  
tojen käyttö on muita menetelmiä täydentävä metodi. Intuitiot kertovat siitä, millaiseksi

kieli hahmotetaan, mutta yhtä hyviä ne eivät ole kertomaan siitä, miten kieltä todellisuudessa käytetään<sup>10</sup>. (Jantunen 2009: 108–109.) Samoin kuin introspektio, myös intuitio vaatii pääsyä kielitajuun. Suuri osa mielenliikkeistä on oman tarkastelun ulottumattomissa (Schwarz-Friesel 2012: 658). Tätä varten tarvitaan jälleen toisenlaisia aineistotyyppisiä kielentutkimusta täydentämään.

Kieliyhteisö ei voi paikata kielentutkijaa eikä tutkija kieliyhteisöä, sillä niillä molemmilla on tehtävänsä osana solidaarista kielitiedettä. Kaikenlaisia soveltuvia tiedonlähteitä ja tietoaainesta täytyy käyttää osana kielentutkimusta ilman ennakkoluuloja ja -oletuksia suuntaan tai toiseen (Schwarz-Friesel 2012: 661). Ne eivät voi vastata kaikkiin kielitieteen kysymyksiin, sillä kieli ei ole ihmismielen sisäinen eikä ihmismielelle täysin avoin ilmiö (Määttä 1995: 72). Introspektioon ja intuitioon perustuva tutkimus ei sulje muita menetelmiä pois, eivätkä muut menetelmät sulje käsiteparia kielitieteen ulkopuolelle. Jokaisella menetelmällä ja aineistolla on paikkansa kielitieteessä sen eri tarkoitusperiin. (Schönefeld 2011: 21.) Tieteen tavoite on kuvata ja selittää todellisuutta mahdollisimman totuudenmukaisesti (Raatikainen 2004: 155), ja ajasta ja tutkimustrendeistä riippuen kielitiede ja sen menetelmät sekä aineistotyyppit nähdään erilaisista näkökulmista. Jokaista oman aikansa ihannetta yhdistää halu harjoittaa mahdollisimman hyvää kielitiedettä, ja tällä hetkellä arvossa pidetään kielitieteen solidaarisuutta.

---

<sup>10</sup> William Labovin (1975) suorittama koe havainnollistaa tätä. Labov tutki philadelphialaisen puheyhteisön *anymore*-ilmaisua, jonka merkitys on tavanomaisesta tulkinnasta poikkeavasti 'kuvailtava asia ei ollut joskus ennen totta, mutta juuri nyt on'. Osa informanteista ei tiedostanut käyttävänsä ilmaisua puheessaan, eivätkä he osanneet valita ilmaisun oikeaa merkitystä valintatehtävässä. (Maynes 2012: 455–456; Labov 1975: 34–35) Informantit kuitenkin käyttivät tutkittavaa ilmaisua koetilanteessa heidän itse sitä tiedostamattaan. Labov paikallisti eron informanttien uskomusten ja todellisen kielenkäytön välillä vertaamalla informanttien intuitioita puhuttuun korpukseseen ja puhetehtäviin. (Maynes 2012: 455–456; Labov 1975: 36.)

## 6. PÄÄTÄNTÖ

Tarkastelin tieteenfilosofisessa pro gradu -tutkielmassani introspektiota ja intuitiota, jotka ovat kielitieteen keskeisiä käsitteitä. Sellaisenaan ne esiintyvät usein itsestäänselvyyksinä kielitieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa, ja näkemykset käsiteparin sisällöstä poikkeavat keskenään paikoin paljonkin. Erinäisiä määritelmiä introspektiosta ja intuitiosta kuitenkin yhdistää se, minkä käyttötapoja ne ovat. Aloitin tutkielmani luvussa 2 käsittelemällä introspektiota ja intuitiota yhdistävää tekijää, jota kutsun tutkielmassani **kielitajuksi**. Pohjustin kielitajun määritelmää tarkastelemalla kielitieteen käsityksiä sen tutkimuskohteesta eli kielestä ja kielellisyydestä.

Tavallisesti kieltä pidetään jonkinlaisena psykologisena ilmiönä, joka on joko ajatusten ilmaisemista niitä edustavin merkein tai informaation vaihtoa eli kommunikointia ympäröivästä maailmasta. Kolmannen näkemyksen mukaan kieli on näitä kahta näkemystä laajempi biologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ilmiö. Kieli on ihmistä määrittävä lajipiirre ja osa ihmisen kokemusmaailmaa, sillä ihminen elää kielessä. Kielitaju on siten ihmisen luontainen ja määrittävä ominaisuus, jonka kautta hän kokee maailmaa. Kielitaju käsittää ihmisen kyvyn tuottaa, tulkita, käyttää, jakaa ja luoda kieltä. Siten se on myös erottamaton osa kielentutkimusta. Kielitajun konseptiin on useita viitteitä tutkimuskirjallisuudessa. Introspektio ja intuitio ovat kielitajun spesifejä käyttötapoja kielitieteessä: **introspektio on kysymysten esittämistä omalle kielitajulle, ja intuitio on kielitajulta saatu vastaus.**

Luvussa 3 täydensin introspektion ja intuition määritelmiä niiden prototyypisillä piirteillä. Rajasin piirteet kielitieteellisestä tutkimuskirjallisuudesta käyttäen **nelivaiheista käsiteanalyysia**. Introspektion ja intuition prototyypiset piirteet kertovat, kuka kielitajua prototyypisesti käyttää osana kielitieteellistä tutkimusta, mitä käyttötarkoitusta varten ja millä tavoin. Introspektion ja intuition prototyypiset piirteet osoittautuivat olevan antonyymisiä eli toistensa vastakohtia. Introspektion prototyypiset piirteet ovat YKSILO, VÄLINE ja VÄLILLINEN, ja intuition prototyypiset piirteet ovat niiden vastaparit KOLLEKTIIVI, AINEISTO ja VÄLITÖN. Introspektion piirteet tiivistyvät tutkijaan ja tämän rooliin kielitieteen harjoittajana, ja intuition piirteet kiteytyvät kieliyhteisöön kollektiiv-

visena aineiston tarjoajana. Kielitajuun ja käsiteparin prototyypisiin piirteisiin nojaten introspektion ja intuition määritelmät ovat seuraavat:

- a) **Introspektio on kysymysten esittämistä omalle kielitajulle.** Prototyypisesti kysymyksiä esittää kielitieteellisessä tutkimuksessa tutkija, joka tutkii kieltä tietoisesti kielitaju välineenään.
- b) **Intuitio on vastaus kielitajulle esitettyyn kysymykseen.** Prototyypisesti vastauksia hankitaan kielitieteellisessä tutkimuksessa kieliyhteisöltä osana tutkimusasetelmaa. Kollektiivinen kieliyhteisö tarjoaa tutkimukselle prosessoimattoman ja monipuolisen aineiston.

Käsitteinä introspektio ja intuitio ovat itsessään neutraaleja, mutta näkökulmasta riippuen niiden piirteet voidaan nähdä kielitieteen kannalta joko edullisina tai epäedullisina. Tutkimuskirjallisuudessa on yleistä korostaa kieliyhteisöä ja intuitiota kielitieteilijän ja introspektion kustannuksella. Luvussa 4 syvennyin kielitieteen **arvoihin ja ihanteisiin**, jotka vaikuttavat introspektion ja intuition tulkintaan. Tieteellä on **yleisiä arvoja**, joita tutkimuksessa pyritään noudattamaan mahdollisimman hyvin. Määrittelin nämä arvot hyväksi selityksiksi sekä rehellisyydeksi, objektiivisuudeksi, kriittisyydeksi, avoimuudeksi ja julkisuudeksi. Näiden arvojen tulkinta riippuu **kontekstuaalisista arvoista**. Ne ovat henkilökohtaisia, sosiaalisia ja kulttuurisia preferenssejä sille, kuinka tieteen yleiset arvot voidaan parhaiten täyttää. Eri aikoina ja eri tiedeyhteisöissä on omat näkemyksensä siitä, kuinka hyvää kielitiedettä harjoitetaan.

Kontekstuaaliset arvot vaihtelevat ajan ja tutkimustrendien mukaan. Ennen 1990-lukua kielitieteessä keskusteltiin tutkimuksen **empiirisyydestä**, jonka takeena pidettiin tiettyjä valikoituja datan lähteitä sekä vankkoja kielitieteellisiä teorioita. Vastaajasta riippuen oikea datan lähde saattoi olla tutkijan introspektio, toiselta kysyttäessä se oli korpus. 1990-luvun jälkeen kielitieteen ihanteiksi ovat nousseet **aineiston monipuolisuus** sekä **aineiston oikeanlainen käsittely**. Muuttuvien ihanteiden valossa tutkimuskirjallisuudessa halutaan korostaa sitä, ettei tutkijan introspektio ole kaikki kaikessa. Tärkeää on kerätä kieliyhteisön intuitioita, jotta kielestä saadaan täydellisempi kuva. Aineiston monipuolisuuden ja käsittelyn näkökulmasta katsoen tärkeää ei enää ole se, mistä data on

peräisin. Sitä oleellisempaa on kuvata kieltä monitahoisena ilmiönä, missä niin introspektiolla ja tutkijalla kuin intuitiolla ja kieliyhteisöllä on paikkansa.

Luvussa 5 tarkastelin tämän hetken kielitieteen ihanteita lähemmin lähtökohtanani **p-malli**, jonka ovat kehittäneet András Kertész ja Csilla Rákosi. P-malli pyrkii käsittelemään kieltä kokonaisvaltaisena ilmiönä ja sisällyttämään kaikki kielen aspektit osaksi tutkimusta. Tavoitteensa täyttääkseen p-mallissa asetetaan kielitieteelle kuusi uutta peruslähtökohtaa perinteisten näkemysten sijalle, jotta kielentutkimus olisi linjassa tutkimuskohteensa ominaispiirteiden kanssa. P-mallin uudet lähtökohdat kielitieteelle ovat **epävarmuus, uskottavuus, syklistyys, prismaattisuus, epäjohdonmukaisuus ja pluraalisuus**.

Mielensisäisenä ilmiönä kielestä saatava tieto on luonteeltaan epävarmaa. Tästä syystä kielitieteellisessä tutkimuksessa voidaan nojata ainoastaan uskottaviin ja mahdollisiin hypoteeseihin, ei varmoihin totuuksiin. Samasta syystä kieltä tutkitaan syklistesti ja prismaattisesti eli useista eri perspektiiveistä ja prosessia jatkuvasti arvioiden. Tutkimus hyötyy kielitieteen pluraalisuudesta eli monista eri teorioista ja näkökulmista kieleen, joista kaikilla on annettavaa osaksi kielitieteen kokonaisuutta. Kielitiedon epävarmuus ja vaadittavien perspektiivien moninaisuus johtaa epäjohdonmukaisuuksiin, jotka ovat luonnollinen osa kielentutkimusta. Kielitiedettä ja kieltä tutkimuskohteena parhaiten palvellakseen kannattaa tutkimustyö hahmottaa **uskottavan argumentoinnin prosessina**. Kielitieteen hypoteeseilla on omat **uskottavuusarvonsa**, eli kokonaiskuvaan nähden jotkin olettamukset ovat toisia mahdollisempia ja uskottavampia. Hypoteesit ja tieto kielestä elävät kielentutkimuksen mukana.

Kielitieteen tämänhetkisten ihanteiden sekä p-mallin näkökulmasta katsottuna introspektio ja tutkija sekä intuitio ja kieliyhteisö näyttävät uudessa valossa. Vaaka on painottanut vuorotellen jompaa kumpaa kielitieteen tutkimussuuntauksia mukaillen. Nyt niiden välille haetaan tasapainoa. Uudet ihanteet ja p-malli eivät ratkaise introspektion tai intuition heikkouksia, vaan ne asettavat käsiteparin vahvuuksineen osaksi kielitieteen kokonaisuutta. Introspektio ja intuitio ovat saman kolikon kaksi puolta, ja käsitteen vahvuus on yhtä lailla sen heikkous. Introspektio ja tutkija loistaa yksilöllisenä ja välillisenä välineenä tutkimuksessa, siinä missä intuitio ja kieliyhteisö ovat oiva ja välitön

kollektiivisen aineiston lähde. Joko–tai-asetelman sijaan niistä jokaisella on oma paikkansa kielitieteessä.

Introspektion ja intuition tarkastelu prototyyppisten piirteiden sekä kielitieteen arvojen ja ihanteiden näkökulmasta tarjoaa uudenlaisen näkymän kielitieteeseen ja sen tieteenfilosofiaan sekä metodologiaan. Introspektio ja intuitio ovat kuin kielitiede pienoiskoossa, ja niitä tutkimalla tulee tarkastelleeksi koko tieteenalaa. Introspektion ja intuition käsittelystä päätellen kielitieteelle vaikuttaa hahmottuvan uusi ihanne, jota kutsun **solidaarisuudeksi**. Kielitieteen kehittymisen ja menestyksen nähdään olevan sidoksissa yhteistyöhön, ymmärrykseen ja kunnioittamiseen, jotka eivät koske ainoastaan metodiikkaa vaan myös kielentutkimuksen eri lajeja ja tutkijoita niiden takana.

Yksi tutkielmani vahvuuksista on introspektion ja intuition syvälinen tarkastelu, jossa käsitepariin suhtautumisen lisäksi tarkastelin syitä ja motiiveja asenteiden takana. Tutkielma on hyödyllinen kielitieteelle yleisluontoisesti, sillä tarkastelussa on yhtymäkohtia muihin kielitieteen aineistotyypeihin ja menetelmiin sekä niiden arvottamiseen. Ne ovat yhtä lailla kielitieteen arvojen ja ihanteiden vaikutuksen alaisia kuten introspektio ja intuitiokin ovat. Yleisluontoisuus on kuitenkin myös tutkielman heikkouksia. Käsitteelin tutkielmassani suuria aihepiirejä kuten sitä, mitä kieli ja kielellisyys ovat ja mihin kielitiede kokonaisuudessaan pyrkii arvoineen ja ihanteineen. Loin lisäksi kielitajun käsitteen, joka on kielen ontologian lailla yksi kielitieteen yhä selvittämättömiä ja perustavanlaatuisia kysymyksiä. Tällainen käsittely vaatii yksinkertaistuksia, ja se perustuu ainoastaan teoreettiselle pohdinnalle.

Tutkielman aloittamaa keskustelua voi jatkaa esimerkiksi tutkimalla kielitieteilijöiden ajatuksia kyselytutkimuksella. Tutkielmani perustuu kielitieteellisiin teoksiin, jotka edustavat tietyn kielitietelijöiden joukon ajatuksia introspektiosta, intuitiosta, kielestä ja kielellisyydestä sekä kielitieteen arvoista ja ihanteista. Kartoittamalla aihepiiriin suhtautumista suuremmalta ja monipuolisemmalta tutkijajoukolta antaisi mielenkiintoisen katsauksen kollektiivisesti kielitieteen sisälle. Tällainen lähestymistapa ammentaisi tiedeyhteisön ajatuksia samalla tavoin kuin itseään korjaavaa tietoa hankitaan kieliyhteisön intuitioista. Näin voitaisiin selvittää, kuinka tämän tutkielman sekä käyttämäni aineiston näkemykset asettuisivat osaksi suurempaa kuvaa.

## LÄHTEET

- ARPPE, ANTTI – GILQUIN, GAËTANELLE – GLYNN, DYLAN – HILPERT, MARTIN – ZESCHEL, ARNE 2010: Cognitive corpus linguistics. Five points of debate on current theory and methodology. – *Corpora* 5/2010 s. 1–27.
- BECHER, TONY 1990: The counter-culture of specialisation. – *European Journal of Education* 25/1990 s. 333–346.
- BRATTICO, PAULI 2013: Introspektio, kielen autonomia ja aineistot. Pohdintoja kielitieteen menetelmistä. – *Virittäjä* 1/2013 s. 102–109.
- COSERIU, EUGENIO 1974: *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem des Sprachwandels*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- DĄBROWSKA, EWA 2016: Cognitive linguistics' seven deadly sins. – *Cognitive linguistics* 27/2016 s. 479–491.
- DEVITT, MICHAEL 2006: Intuitions in linguistics. – *The British journal for the philosophy of science* 57/2006 s. 481–513.
- FISCHBEIN, EFRAIM 1999: Intuitions and schemata in mathematical reasoning. – *Educational studies in mathematics* 38/1999 s. 11–50.
- GIBBS, RAYMOND W. JR 2006: Why cognitive linguists should care more about empirical methods. – Monica Gonzales-Marquez, Irene Mittelberg, Seana Coulson & Michael J. Spivey (toim.), *Methods in cognitive linguistics* s. 2–18. Amsterdam: John Benjamins.
- GÖTZSCHE, HANS – FILATOVA, KSENYA 2012: On the ontology and cognitive processing of languages. A tentative approach. – Alexander Kravchenko (toim.), *Cognitive dynamics in linguistic interactions* s. 81–106. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- HUUMO, TUOMAS 2007: Joko lingvistin nojatuoli joutaisi kaatopaikalle? Introspektiolingvistiikan asemasta kognitiivisessa kielitieteessä. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 53/2007 s. 163–180.
- IMOTO, SEIICHI 2012: Cognitive dynamics in the Japanese language. Language process theory of Tokieda and Miura. – Alexander Kravchenko (toim.), *Cognitive dynamics in linguistic interactions* s. 64–80. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.



- ISOHELLA, SUVI – NUOPPONEN, ANITA 2016: Terminologia kohtaa käytettävyyden. Terminologisen käytettävyyden ydintä rakentamassa. – Pia Hirvonen, Daniel Rellstab & Nestori Siponkoski (toim.), *Teksti ja tekstuaalisuus, Text och textualitet, Text and Textuality, Text und Textualität. VAKKI-symposiumi XXXVI 11.–12.2.2016* s. 226–237. VAKKI Publications N:o 7. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- ITKONEN, ESA – PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Suomi 199. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JANTUNEN, JARMO HARRI 2009: Ei pelkästään mielikuvituksen puutteen vuoksi. Kieliaineistojen systemaattinen käyttö kielentutkimuksessa. – *Virittäjä* 1/2009 s. 101–113.
- JENNINGS, RAYMOND E. – THOMPSON, JOSEPH J. 2012: The biological centrality of talk. – Alexander Kravchenko (toim.), *Cognitive dynamics in linguistic interactions* s. 64–80. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- KAMPPINEN, MATTI – MALASKA, PENTTI – OSMO, KUUSI 2002: Tulevaisuudentutkimuksen peruskäsitteet. – Matti Kamppinen, Osmo Kuusi & Sari Söderlund (toim.), *Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovelluksia* s. 19–53. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 896. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KARLSSON, FRED 1975: Fennistiikan tieteenparadigmasta ja sen ohjausvaikutuksesta. – *Virittäjä* 79/1975 s. 179–193.
- KERTÉSZ, ANDRÁS – RÁKOSI, CSILLA 2012: *Data and evidence in linguistics. A plausible argumentation model*. Iso-Britannia: Cambridge University.
- KERTÉSZ, ANDRÁS – RÁKOSI, CSILLA 2014A: Introduction. The state of the art and the structure of the book. – András Kertész & Csilla Rákosi (toim.), *The evidential basis of linguistic argumentation* s. 1–12. Studies in language companion series (SLCS) 153. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- KERTÉSZ, ANDRÁS – RÁKOSI, CSILLA 2014B: The p-model of data and evidence in linguistics. András Kertész & Csilla Rákosi (toim.), *The evidential basis of linguistic argumentation* s. 15–48. Studies in language companion series (SLCS) 153. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- KERTÉSZ, ANDRÁS – SCHWARZ-FRIESEL, MONIKA – CONSTEN, MANFRED 2012: Introduction. Converging data sources in cognitive linguistics. – *Language Sciences* 24/2012: s. 651–655.
- KOSHELEV, ALEKSEĀI DMITRIEVICH 2019: *Essays on the evolutionary-synthetic theory of language. On the crisis in theoretical linguistics. Basic meaning and the lan-*

- guage of thought. The unity of lexical and grammatical polysemy.* Brighton, MA: Academic Studies Press.
- KOWALEWSKI, HUBERT 2017: Why neurolinguistics needs first-person methods. – *Language Sciences* 64/2017 s. 167–179.
- KRAVCHENKO, ALEXANDER 2009: Reassessing the project of linguistics. – Jordan Zlatev, Mats Andrén, Marlene Johansson Falck & Carita Lundmark (toim.), *Studies in language and cognition* s. 30–45. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- KRAVCHENKO, ALEXANDER 2016: Language as human ecology. A new agenda for linguistic education. – *New Ideas in Psychology* 42/2016 s. 14–20.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 24.2.2020.
- KUHN, THOMAS S. 1962: *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- LABOV, WILLIAM 1975: *What is a linguistic fact?* Linguistic theory 1. Lisse: The Peter de Ridder Press.
- LAUDAN, LARRY 1984: *Science and values. The aims of science and their role in scientific debate*. London, England: University of California Press.
- LONGINO, HELEN E. 1990: *Science as social knowledge. Values and objectivity in scientific inquiry*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- MAYNES, JEFFREY 2012: Linguistic intuition and calibration. – *Linguistics and philosophy* 35/2012 s. 443–460.
- MIURA, TSUTOMU 1967: *Theory of cognition and language (Parts 1 & 2 altogether) (Ninshiki to gengo no riron, dai ichi bu to dai ni bu awasete)*. Tokyo: Keiso Shobo. *MOT Pro Englanti, englanti–suomi*. Kielikone Oy & Gummerus Kustannus Oy.
- MÄKINEN, VIRPI 2005: Modernin tieteenkäsityksen varhaishistoriaa. – Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen (toim.), *Ihmistieteet tänään* s. 23–38. Helsinki: Gaudeamus.
- MÄÄTTÄ, URHO 1995: Kieli-intuition hämärä kohde. *Virittäjä* 1/1995 s. 71–73.
- MÄÄTTÄ, URHO 2000: Kielitieteen emergenttinen metateoria. *Virittäjä* 4/2000 s. 498–517.

- NUOPPONEN, ANITA 2003: Käsitemaalyysi asiantuntijan työväliseenä. – Merja Koskela & Nina Pilke (toim.), *Kieli ja asiantuntijuus. AFinLAn vuosikirja 2003. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 61* s. 13–24. Jyväskylä.
- NUOPPONEN, ANITA 2009: Käsitemaalyysia käsitemaalyysista. Kohti systemaattista käsitemaalyysia. – Mona Enell-Nilsson & Niina Nissilä (toim.), *Käännösteoria, ammatitkielet ja monikielisyys. VAKKI-symposiumi XXIX. Vaasa 13.–14.2.2009* s. 308–319. VAKKI:n julkaisut 36. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- NÄSI, JUHA 1980: *Ajatuksia käsitemaalyysista ja sen käytöstä yrityksen taloustieteessä. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja. Sarja A2: Tutkielmia ja raportteja 11.* Tampere: Tampereen yliopisto.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2008: Kielentutkijan mielikuvituksen puute eli mihin todelliseen kielenkäyttöön perustuvaa aineistoa tarvitaan. – *Virittäjä* 112 s. 276–284.
- PATEMAN, TREVOR 1987: *Language in mind and language in society. Studies in linguistic reproduction.* Oxford: Clarendon Press.
- PENKE, MARTINA – ROSENBAACH, ANETTE 2007: Preface. – Anette Rosenbach & Martina Penke (toim.), *What counts as evidence in linguistics. The case of innateness* s. vii–ix. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- PINCHUCK, ISADORE 1977: *Scientific and technical translation.* Iso-Britannia: Andre Deutch.
- RAATIKAINEN, PANU 2004: *Ihmistieteet ja filosofia.* Helsinki: Gaudeamus.
- RAATIKAINEN, PANU 2005: Ihmistieteet. Tiedettä vai tulkintaa? – Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen (toim.), *Ihmistieteet tänään* s. 39–61. Helsinki: Gaudeamus.
- RÄKOSI, CSILLA 2012: The fabulous engine. Strengths and flaws of psycholinguistic experiments. – *Language Sciences* 34/2012 s. 682–701.
- RUBEN, ANITA 2002: Tulevaisuudentutkimuksen käsitteitä. – Matti Kamppinen, Osmo Kuusi & Sari Söderlund (toim.), *Tulevaisuudentutkimus. Perusteet ja sovelluksia* s. 889–908. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 896. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SCHWARZ-FRIESEL, MONIKA 2012: On the status of external evidence in the theories of cognitive linguistics: compatibility problems or signs of stagnation in the field? Or: why do some linguists behave like Fodor’s input systems? – *Language Sciences* 34/2012 s. 656–664.

- SCHÜTZE, CARSON T. 2016 [1996]: *The empirical base of linguistics. Grammaticality judgements and linguistic methodology*. Berlin: Language Science Press.
- SCHÖNEFELD, DORIS 2011: On evidence and the convergence of evidence in linguistic research. – Doris Schönefeld (toim.), *Converging evidence. Methodological and theoretical issues for linguistic research* s. 1–53. Human Cognitive Processing v. 33. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- SEUREN, PIETER A.M. 1998: *Western linguistics. An historical introduction*. Oxford: Blackwell Publishers.
- SÆTRA, HENRIK SKAUG 2018: Science as a vocation in the era of big data. The philosophy of science behind big data and humanity's continued part in science. – *Integrative psychological and behavioral science* 4/2018 s. 508–522.
- TALMY, LEONARD 2005: Foreword. – Monica Gonzalez-Marquez, Irene Mittelberg, Seana Coulson & Michael J. Spivey (toim.), *Methods in cognitive linguistics* s. xi–xxi. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- TALMY, LEONARD 2007: *Introspection as a methodology in cognitive linguistics*. – The 10th International Cognitive Linguistics Conference. Krakow, Poland 15.–20.7.2007. Moniste.
- TTP = Tieteen termipankki. <http://tieteentermipankki.fi/> (26.5.2020)
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio, viitattu 26.5.2020. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7
- WASOW, THOMAS – ARNOLD, JENNIFER 2005: Intuitions in linguistic argumentation. – *Lingua* 115/2005 s. 1481–1496.
- WEINBERG, JONATHAN M. – CROWLEY, STEPHEN – GONNERMAN, CHAD – VANDERWALKER, IAN – SWAIN, STACEY 2012: Intuition & calibration. – *Essays in Philosophy* 13/2012 s. 256–283.
- WILLEMS, KLAAS 2012: Intuition, introspection and observation in linguistic inquiry. – *Language Sciences* 34/2012 s. 665–681.